TussenRuimte

TIJDSCHRIFT VOOR
INTERCULTURELE THEOLOGIE

MET TRANEN ZAAIEN

NIGERIAANSE KERKEN

2013 | 3

INHOUD

TR

3 Redactioneel

15 Column

30 Column

50 Beeldmeditatie

52 Impressies

56 Boeken

60 Film

61 Muziek

62 Agenda

64 Vooruitblik

4 REPORTAGE | Jochen Kirsch
De prijs van het langs elkaar heen leven

9 ONDERZOEK | Kim Knibbe
'Possessing the world'
Ambities van een Nigeriaanse pinksterkerk

16 DEBAT | Habila Istifanus
'Niet langer onze mond houden'

21 PORTRET | Eleonora Hof
Ogbu Kalu en de eigen kleur van Afrikaans christendom

25 ANTITHESE | Femi Adeleye
'Licht reizen en simpel leven'
Reflecties op het welvaartsevangelie

31 MENSEN IN BEELD | Nienke Pruiksma
'Onze kerk begint in de wildernis'

36 WAS GETEKEND | Willeke Brouwer

37 INTERVIEW | Cokkie van 't Leven
Josiah Fearon: Halfslachtig geloven helpt de vrede niet

44 PERSPECTIEF | Jaap Breetvelt
Een verhaal van hoop en herinnering
Chinua Achebe - *Anthills of the Savannah*

TussenRuimte
tijdschrift voor interculturele theologie

jaargang 6 | nummer 3 | september 2013
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een oecumenisch kwartaaltijdschrift voor interculturele theologie, geredigeerd door een Nederlands-Belgische redactie.

TussenRuimte doet in woord en beeld verslag van gelovige en missionaire initiatieven, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.

TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met de Verenigde Protestantse Kerk in België en uitgeverij Kok in Utrecht.

© 2013 Uitgeverij Kok en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Omslagillustratie: 'African Mother and Child', 2010, Jonene Ficklin, Utah, Verenigde Staten van Amerika

Redactie
Ineke Bakker, Tom Boesten, Annemiek Buijs-Tuytelaars, Eleonora Hof, Aart Mak, Wilbert van Saane (hoofdredacteur), Arjan Schoemaker, Johan Visser

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen

Secretariële ondersteuning
Marion Popkema-van der Ven

Redactieadres
Redactie *TussenRuimte*, Nederlandse Zendingsraad,
Postbus 8092, 3503 RB Utrecht
redactie@tussenruimte.com
www.tussenruimte.com

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Illustraties
Open Doors (3, 20, 26, 28), Bruce Campbells/Mission 21 (5), Jochen Kirsch/Mission 21 (6, 8, 51), Nienke Pruiksma (32, 33, 34), Cokkie van 't Leven (38, 40, 41, 42)

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 6088, 4000 HB Tiel
Telefoon (0344) 63 70 85
Fax (0344) 63 56 59
abonnementen@kok.nl

Abonnementsprijs met ingang van 1 januari 2013
Een jaarabonnement in Nederland kost € 40,00;
in België € 41,50; elders in Europa € 46,00.
Een studentenabonnement kost € 27,50.
Losse nummers kosten € 10,00 (exclusief porto).
Een proefabonnement van twee nummers kost € 15,00.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december.
Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal zes weken voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Met tranen zaaien

'Met tranen zaaien.' Wie goed luistert naar de bezorgde stemmen uit Nigeria in dit themanummer zal begrijpen waarom we deze woorden uit Psalm 126 als titel kozen. We spreken daarmee echter niet alleen zorg, maar ook hoop uit voor Nigeria, zoals de dichter van Psalm 126 hoopte op een rijke oogst.

Het beeld van zaaien en oogsten past bij de talrijke contemporaine pinksterkerken die Nigeria vandaag telt. Veel van deze kerken begonnen als reactie op de bloedige Biafra-oorlog die duurde van 1967 tot 1970. Na deze oorlog voelden veel Igbo's zich ontworteld, vernederd en teleurgesteld in de historische zendingskerken. Dat leidde tot een massale toewending tot het type pentecostalisme dat het huidige Nigeriaanse christendom stempelt. Nigeriaanse migranten hebben deze pinksterkerken ook in West-Europa gevestigd. In hun theologie hebben zaaien en oogsten een specifieke en soms controversiële betekenis.

We hopen dat u in deze *TussenRuimte* iets proeft van het kerkelijke leven in 'de reus van Afrika', van de tranen, maar ook van het eschatologische 'gejuich' bij de oogst dat Nigeriaanse christenen vaak vol enthousiasme aanheffen.

— Wilbert van Saane, hoofdredacteur

De prijs van het langs elkaar heen leven

Voortdurend horen we uit Nigeria over aanslagen door moslims op kerken, politiebureaus en andere openbare gebouwen. Nog niet zo lang geleden een bomaanslag op een katholieke kerk in Kano. En een paar dagen daarna een vuurgevecht in een vissersdorp in Noord-Nigeria, waarbij volgens officiële berichten zo'n tweehonderd mensen om het leven kwamen.

Berichten van aanslagen worden in christelijke en seculiere media niet zelden op één hoop geveegd onder de kop: 'Christenvervolging in Nigeria'. Zo gaat het ook met berichten over aanslagen op kopten in Egypte en op christenen in Irak. Zoals zo vaak is de werkelijkheid veel complexer. In feite woedt er de laatste jaren in Noord-Nigeria een hele serie conflicten die zeer verschillend van aard zijn. Bijvoorbeeld de invoering van de sharia in veel noordelijke deelstaten, de acties van de islamistische groepering Boko Haram, de gewelddadige botsingen tussen christenen en moslims in de stad Jos.
Zo verschillend de conflicten, zo verschillend hun achtergronden en oorzaken. Het gaat van conflicten om vruchtbaar land, via toegang tot burgerrechten, tot het zoeken naar een religieuze en nationale identiteit. Deze verschillend gelaagde conflicten hebben echter wel iets gemeen. Religieus of etnisch geweld wordt in de recente geschiedenis van Nigeria regelmatig als pressiemiddel ingezet in de strijd om politieke rechten en voorrechten in deze nog jonge democratie.

Explosief mengsel

Bij het geweld in Noord-Nigeria zijn enkele tendensen zichtbaar, die samen een uiterst explosief mengsel vormen. Door de crisis komt de economie in Noord-Nigeria in een neerwaartse spiraal terecht. De kosten van het levensonderhoud worden steeds hoger. De ontevredenheid en het gebrek aan perspectief bij de grotendeels jonge bevolking vormen een steeds groter gevaar. Tegelijkertijd dreigt het gemeenschapsleven in Noord-Nigeria in elkaar te storten. Etnische en religieuze banden worden steeds belangrijker, ten koste van banden van familie, nabuurschap en het idee tot één natie te behoren. Voorheen was solidariteit tussen christelijke en islamitische buren en familieleden vanzelfsprekend; nu wordt het contact gemeden. Wantrouwen, angst, trauma's die op veel plaatsen zijn opgelopen door dood, geweld en vernieling, maken het gevoelige netwerk van menselijke betrekkingen stuk. Vroegere vrienden worden potentiële vijanden en moordenaars.
In steden zoals Jos, vroeger een bruisende, vredelievende interreligieuze samenleving,

zijn nu aparte religieuze wijken ontstaan, waar mensen van een andere godsdienst moeten vrezen voor eigen leven. Staatskrachten zoals politie en leger die orde zouden moeten scheppen, zijn in de ogen van de bevolking machteloos en onbekwaam, corrupt en partijdig, en ze zijn vaker deel van het probleem dan van de oplossing. Zo groeit de kloof tussen burgers en de staat. De mensen zijn steeds meer bereid om het recht (of wat zij als het recht beschouwen) in eigen hand te nemen.

Kerk van Zusters en Broeders

Deze dramatische ontwikkelingen stellen ook de kerken in Noord-Nigeria voor enorme uitdagingen, zowel naar binnen toe als naar buiten. Dit is bijvoorbeeld duidelijk te zien aan de *Ekklesiyar Yan'Uwa a Nigeria* (EYN, Kerk van Zusters en Broeders in Nigeria). Deze kerk vindt haar oorsprong in 1923, in de zending van de Amerikaanse *Church of the Brethren*, een kerk die terugvoert tot de wederdopers. Het kerngebied van de EYN is het landelijke noordoosten van Nigeria. Daarnaast zijn er, vooral door migratie en de trek naar de stad, intussen ook sterke en flink groeiende gemeenten ontstaan in grote steden als Jos, Abuja en Lagos. De EYN is traditioneel een vredeskerk, die zich al jaren inzet voor vrede tussen mensen van diverse volkeren en voor interreligieuze vrede met moslims. Ook heeft ze veel verschillende projecten en programma's op het terrein van plattelandsontwikkeling, onderwijs en gezondheidszorg.
De kerk streeft er in het bijzonder naar het wederzijdse begrip en de solidariteit in de Nigeriaanse samenleving te bevorderen,

Christen- en moslimvrouwen in gesprek op de markt in Mararaba – contact dat voorheen vanzelfsprekend was.

over sociale, etnische en religieuze grenzen heen. Dat probeert ze door zich in te zetten voor economische en sociale gerechtigheid, en voor levensperspectief van mensen, speciaal van mensen in de marge van de samenleving. Daarbij moeten conflicten in de kiem gesmoord worden, of moet er minstens aan gewerkt worden voordat ze escaleren.

Lege banken

De huidige werkelijkheid in Noord-Nigeria is echter heel anders. Dagelijks vinden nieuwe aanvallen en aanslagen plaats. Spanningen en geweld nemen toe, en zij dreigen niet alleen de Nigeriaanse samenleving te verscheuren, maar ook de kerk: intern en naar buiten toe, in sociaaleconomisch en theologisch opzicht.
Door het alomtegenwoordige gevaar van aanslagen door Boko Haram mijden de mensen steeds meer openbare samenkom-

Een gemeentelid en dominee Yuguda van de Kerk van Zusters en Broeders in Maiduguri in hun door Boko Haram verwoeste kerk

sten, zoals markten, politieke evenementen en ook kerkdiensten. Velen trekken zich terug in hun huizen of verlaten de stad helemaal en keren terug naar hun dorpen. Nu al is het aantal gemeenteleden vooral in de stadsgemeenten van de EYN met een derde teruggelopen. Waar eerst overvolle, levendige kerkdiensten plaatsvonden, zijn nu weer lege banken te zien.
Tegelijkertijd lopen ook de giften, collectes en andere kerkelijke bijdragen flink terug. De gemeenteleden geven hun geld uit aan wapens, bewakers, en aan de vorming van christelijke milities, om zichzelf, hun gezinnen en hun bezit te kunnen verdedigen, en ook om, als dat zo uitkomt, met geweld terug te kunnen slaan. Ook de kerkelijke gemeentes zelf steken het overgebleven geld liever in de bouw van veiligheidsmuren en in een paar rollen prikkeldraad, dan in de renovatie van de kleuterschool of in het betalen van het personeel.

Inhalen

'Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: "Een oog voor een oog en een tand voor een tand." En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet, maar wie je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren. Als iemand een proces tegen je wil voeren en je onderkleed van je wil afnemen, sta hem dan ook je bovenkleed af.' Zo staat het in de Bergrede van Jezus in het evangelie van Matteüs, een bijbeltekst die voor de traditionele vredeskerk EYN van fundamentele betekenis is.
Maar wat betekent dat voor de conflicten in Nigeria? Wat betekent het christen te zijn in zo'n situatie? Wanneer christelijke jongeren hele wijken in brand steken? Wanneer ze

je islamitische buren uit hun huis jagen en vermoorden? Werp je je dan op om hen te beschermen, en laat je jezelf en je gezin samen met hen vermoorden? Wat betekent het christen te zijn, wanneer moslims op je huis een kruisje tekenen, zodat ze bij de volgende aanval zeker weten dat ze ook echt een huis van christenen in brand steken en niet per ongeluk een huis van moslims? Keer je dan ook nog de andere wang toe? Hoeveel wangen heeft zo'n christelijk gezicht eigenlijk? Voor de meeste christenen in Noord-Nigeria is het heel moeilijk, zo niet onmogelijk, om de vredebrengende kracht van de Bergrede nog tot ontplooiing te laten komen, nu de conflicten al zoveel jaren zo geëscaleerd zijn. Dat leidt bij onze christelijke partners ook tot de zelfkritiek, dat ze niet eerder en consequenter de dialoog met de moslims gezocht hebben. Ze vertellen: 'We hebben te lang langs elkaar heen geleefd, en niet met elkaar gesproken. We hadden al in de tijd van vrede naar moslims toe moeten gaan die tot gesprek bereid waren, en met hen moeten overleggen wat wij als gelovige mensen en organisaties samen konden doen tegen de corruptie en het sociale onrecht in het land. Nu moeten we dat, onder veel moeilijkere omstandigheden, inhalen.'

Leren van Nigeria

In mijn ontmoetingen en gesprekken met christenen en moslims in Nigeria wordt me altijd weer duidelijk hoe akelig dicht die vragen en ervaringen van de mensen daar liggen bij mijn eigen vragen. Hoe staat het met de relatie tussen christenen en moslims hier bij ons? Welke rol en welke opdracht kunnen de kerken in onze maatschappij vervullen bij het samenleven van mensen uit verschillende culturen en godsdiensten? Wat kunnen we van Nigeria leren? Twee aspecten zijn voor mij daarbij heel belangrijk geworden.

Denken in dimensies

Vermeend religieuze conflicten blijken, naar sociaalwetenschappelijk onderzoek laat zien, niet alleen religieuze oorzaken te hebben, maar ook belangrijke sociale, economische en niet in de laatste plaats politieke achtergronden. Zo valt het aanhoudende geweld tussen christenen en moslims in Nigeria niet te verklaren door sociale, economische en politieke oorzaken alleen, en andersom is het niet realistisch om als enige verklaring een karikatuur van een gewelddadige islam te geven.

Hoeveel wangen heeft zo'n christelijk gezicht eigenlijk?

Het zijn allemaal stukjes die zich niet tegen elkaar uit laten spelen, maar die je samen in een zinvol perspectief moet zetten. Dat betekent dat niet alleen de religieuze, maar ook de politieke en sociaaleconomische dimensies in beeld moeten komen. Interreligieuze dialoog en het vraagstuk van het samenleven van mensen uit diverse godsdiensten en culturen kunnen niet teruggebracht worden tot discussies over geloofswaarheden, en ook niet tot enkel sociale kwesties. Men moet alle dimensies van het gemeenschapsleven in ogenschouw nemen. Dat geldt ook voor ons hier in Europa. Ook

Raam van verwoeste kerk in Maiduguri

bij ons wordt, bijvoorbeeld in de discussie over de aanpak van criminele Turkse jeugdbendes, altijd weer het karikatuur van de gewelddadige islam van stal gehaald, waarbij andere aspecten en samenhangen volledig veronachtzaamd worden. Alsof het bij de uitsluiting van jonge mensen en voor de ontwikkeling van de wil om geweld te gebruiken, niet ook om wezenlijk andere zaken gaat, die misschien van groter belang zijn dan de vraag of iemand moslim is.

Het gesprek zoeken

Onze christelijke zusters en broeders in Nigeria hebben, zoals eerder vermeld, achteraf met spijt moeten vaststellen dat ze in de vroegere jaren van vrede te lang langs hun moslimburen heen hebben geleefd, en dat ze te weinig met hen hebben gesproken. Ook hebben ze te weinig naar mogelijkheden gezocht om zich samen in te zetten voor de verdere ontwikkeling van hun samenleving, en tegen de hemeltergende sociale wantoestanden in Nigeria, die christenen en moslims in gelijke mate raken.

Hetzelfde maak ik mee wanneer het gaat om het samenleven van mensen uit verschillende godsdiensten en culturen in Nederland, in mijn huidige woonplaats in Duitsland, en in Zwitserland. Daarbij vraag ik me af: hoe kunnen we als kerk het wederzijdse begrip en vertrouwen bevorderen, om verborgen angsten en vooroordelen tegemoet te treden voordat het tot conflicten komt, zoals het voorbeeld van Nigeria ons leert? En dan niet alleen door specialisten, werkgroepen en autoriteiten, maar in onze gemeenten en in het dagelijks leven. Hoe kunnen we beter leren over ons geloof in gesprek te komen met moslims? Waar kunnen we ons bewust als christenen en moslims samen voor onze maatschappij engageren, bijvoorbeeld daar waar gemeenschappelijke waarden als sociale gerechtigheid, maatschappelijke vrede en het behoud van de schepping op het spel staan?

Ik hoop dat het ons lukt om van onze zusters en broeders in Nigeria te leren. Zowel de ervaringen in Nigeria als onze eigen recente geschiedenis in Europa waarschuwen ons: 'Let op wanneer het begint!'

Vertaling: Tom Boesten

— Jochen Kirsch is teamleider Afrika en programmacoördinator voor Nigeria en Kameroen bij Mission 21 in Bazel, Zwitserland.

'Possessing the world'

Ambities van een Nigeriaanse pinksterkerk

Maandelijks vinden er net buiten Lagos diensten plaats die een hele nacht duren. Zo'n half miljoen mensen komt dan samen om God te prijzen, om te bidden en te luisteren naar de opwekkingspreek van de leider van de grootste pinksterkerk van Nigeria, de Redeemed Christian Church of God.

De plek waar leden en bezoekers van de Redeemed Christian Church of God (RCCG) bijeenkomen is het internationale hoofdkwartier van deze kerk, het Redemption Camp. Hier wordt ook het jaarlijkse Holy Ghost Congress gehouden. De Congress Arena meet drie bij drie kilometer om de miljoenen congresgangers vanuit alle hoeken van de wereld te kunnen ontvangen.
Rondom het Redemption Camp is een hele stad verrezen, met woonwijken, winkels, scholen, universiteit, postkantoor en verschillende banken. Het is een droomstadje: de wegen verkeren in goede staat en water, riolering, elektriciteit, alles werkt. Dit is bijzonder in een land waar de afkorting van de nationale energie voorziening NEPA wordt uitgelegd als 'Never Expect Power Again'.

In beweging

De leider van deze megakerk, Enoch Adejare Adeboye, wordt vaak aangesproken met 'Daddy G.O.', de afkorting van 'General Overseer'. Een paar jaar geleden werd hij door het Amerikaanse blad *Newsweek* een van 's werelds invloedrijkste mensen genoemd. Op de lijst van vijftig namen die zij publiceerden waren alleen Obama en hij van Afrikaanse afkomst.

Het Rhema Chapel Choir in het Canadese Edmonton, een 'parish' van de Redeemed Christian Church of God sinds juni 2004

Niet alleen heeft de RCCG in Nigeria duizenden *parishes*, ze is nu in vrijwel alle landen van de wereld vertegenwoordigd. In Engeland hebben zij er honderden, Nederland telt er inmiddels negentwintig. Zij groeien bovendien sterk in Oost- en Zuid-Europa. In Nigeria tellen zij, naar eigen zeggen, zo'n vier miljoen aanhangers. Hoeveel dat er wereldwijd zijn is moeilijk te zeggen De kerk is continu in beweging: parishes komen op, maar verdwijnen soms ook, net als aanhangers. Zeker is dat de kerk een zeer sterke groei heeft gekend sinds de jaren tachtig, toen de huidige leider aantrad en dat zij sinds de jaren negentig ook wereldwijd hard groeit.

Groeiketen

Veel van deze parishes buiten Europa worden voornamelijk bevolkt door Nigerianen en migranten van Afrikaanse afkomst, maar de ambitie van deze kerk is om de hele wereld tot Jezus te brengen. De hele organisatie van de kerk is daarop gericht: wanneer een parish tot een bepaalde omvang gegroeid is, worden er leden uitgezonden om een nieuwe kerk te planten elders in de stad, of in een naburige stad. Vaak is een man of vrouw, liefst een stel, de trekker en gaat een groepje mensen regelmatig naar deze nieuwe parish, totdat zij op hun beurt genoeg mensen hebben aangetrokken om de nieuwe gemeente op eigen benen te laten staan. Wanneer deze parish weer groot genoeg is, planten zij een nieuwe parish, enzovoort. Hele ketens van parishes ontstaan soms zo uit één grote, succesvolle parish, geleid door een bijzonder charismatische pastor. Het idee is dat op deze manier de hele wereld bereikt kan worden. Wanneer het einde der tijden aanbreekt, kunnen mensen op die manier snel

Hele ketens ontstaan soms zo uit één grote, succesvolle 'parish'

Mission statement

To make heaven.
To take as many people with us.
To have a member of RCCG in every family of all nations.

To accomplish No. 1 above, holiness will be our lifestyle.
To accomplish No. 2 and 3 above, we will plant churches within five minutes walking distance in every city and town of developing countries and within five minutes driving distance in every city and town of developed countries.

We will pursue these objectives until every nation in the world is reached for the Lord Jesus Christ.

Bron: www.rccg.org/index.php/about-us-2/mission-and-vision/

naar een kerk toe om hun leven aan Jezus te geven en zo gered te worden.

Pentecostale revolutie

Het *mission statement*, de organisatie en het gedachtegoed van deze kerk creëren een dynamiek die continue expansie eist. Bijzonder is dat dit niet alleen maar een droom is, een ambitie, maar ook concreet gerealiseerd wordt.
Maar waarom voelen zovelen zich aangetrokken tot deze kerk?

Deze vraag lijkt simpel, maar het antwoord is complex. Enerzijds heeft het te maken met de situatie in Nigeria zelf. Daar vindt sinds de jaren tachtig een 'pentecostale revolutie' plaats, vooral in het zuidoosten en zuidwesten. De RCCG is de meest tot de verbeelding sprekende organisatie die hiervan getuigt, maar er zijn talloze kerken, *ministries* en spontane bewegingen die allen tezamen deze pentecostale revolutie vertegenwoordigen.
Volgens Ruth Marshall, een politicologe die lang in Nigeria heeft gewoond en onderzoek heeft gedaan, moet deze ontwikkeling gezien worden als een 'politieke spiritualiteit'. De pinksterbeweging in Nigeria is de plek waar Nigerianen hun ideeën over waarheid, waarachtigheid en een rechtvaardige, hoopvolle samenleving uitwerken. De vorm van pentecostalisme waar het hier om gaat, is sterk gericht op de beleving van 'herboren worden': door je leven aan Jezus te geven, kun je vorm gaan geven aan een leven dat gericht is op God, op de heiliging van het dagelijks leven, en uiteindelijk van de gehele samenleving.

Door en door corrupt

Dit heeft te maken met de manier waarop veel Nigerianen hun eigen samenleving zien: als door en door corrupt. Het leven is onvoorspelbaar en onzeker; goed studeren en hard werken zijn geen garantie voor een goede toekomst. Van het ene op het andere moment kunnen mensen in het ongeluk gestort worden. Regels worden willekeurig toegepast. Dit is goed te zien in een documentaire die Louis Theroux een aantal jaar geleden maakte over Lagos. Hij interviewt een groepje *area boys*, lokale gangsters die onder het mom van lidmaatschap van de transportvakbond marktkooplui, buschauffeurs en winkelhouders afpersen. Een winkelier die dagelijks geld aan deze *area boys* afdraagt, moet machteloos toezien hoe zijn winkel met de grond gelijkgemaakt wordt. De hele rij winkels langs die straat wordt weg gebulldozerd door de Taskforce 'Kick Against Indiscipline'. De winkels worden als *shootouts* betiteld; ze zouden te dicht langs de weg liggen. Voor deze winkelier en vele andere Nigerianen is het onmogelijk te voorspellen wanneer welke regels toegepast zullen worden. De winkelier is al zijn investeringen kwijt. *'Only God will judge'*, roept hij aan het einde van de documentaire. Alle tegenstrijdige regelgeving die zijn leven en broodwinning onmogelijk maakt, zal uiteindelijk door God overstegen worden.
In dezelfde documentaire wordt ook duidelijk dat de *area boys* en de transportvakbond cruciaal zijn voor het verkrijgen van stemmen. Door hun greep op bepaalde wijken kunnen *area boys* ervoor zorgen dat mensen stemmen voor de politicus die door de transportvakbond ondersteund wordt.

Occulte krachten

Ook al is Nigeria nu een democratie, macht wordt vaak nog als inherent aan corrupt gezien. Rijke en machtige mensen worden vaak verdacht van banden met occulte krachten: zo zouden zij aan hun rijkdom en macht zijn gekomen. Dat betekent niet dat rijkdom en macht worden afgewezen door de Pinksterbeweging, integendeel. Zoals Adeboye predikt: *'God wants you to be rich.'* De nadruk op persoonlijke bekering laat zien dat er goede en zuivere manieren zijn om succesvol te zijn in een land waar dit vaak onmogelijk lijkt.
Veel van de Nigeriaanse pinksterkerken, waaronder de RCCG, prediken over welvaart, succes, promotie. Een veel gebezigde uitspraak is *'breaking through to the next level'*. Dit kan met allerlei zaken in het persoonlijke leven te maken hebben. Vaak is dit direct gelinkt aan ideeën over spirituele oorlogsvoering: als God wil dat jij rijk bent, dan is de conclusie voor de hand liggend dat als dat niet zo is, dit te maken heeft met de invloed van de duivel en zijn demonen. Bidden wordt gezien als oorlogsvoering tegen *'the ministry of the devil'*.

Enoch Adeboye, de charismatische leider van de RCCG

De duivel kan op veel verschillende manieren werken. Via zonde kan hij toegang krijgen tot je leven, maar het kan ook te maken hebben met de banden die je voorouders hadden met de goden en geesten uit de traditionele Afrikaanse rijken. Deze worden ook voorgesteld als demonisch. De reden voor het nachtelijke tijdstip van de Holy Ghost Service heeft ook te maken met het idee dat de macht van de duivel 's nachts het sterkst is. Voordat Adeboye het podium bestijgt, vormt een legertje van pastores

'Only God will judge', roept de machteloze winkelier die afgeperst wordt

een kring rondom dit podium. Het is een indrukwekkend gezicht: allemaal in zwarte pakken, met witte overhemden. Hand in hand bidden zij om Adeboye te beschermen tegen aanvallen van de duivel. Juist rondom zo'n groot man van God, is de gedachte, zal de duivel extra hard zijn best doen om hem en de aanwezigen te breken. Leiders van pinksterkerken zijn daarom een belangrijk doelwit: als de duivel hen ten val kan brengen, heeft dit veel effect.

Verknoopt

De RCCG is een machtige kerk. Sinds de democratisering van Nigeria in 1999 brachten vrijwel alle presidentskandidaten een bezoek aan het Redemption Camp bij Lagos, waar de maandelijkse Holy Ghost Services plaatsvinden. De Christian Association of Nigeria (CAN) is een belangrijke lobby-organisatie, en de huidige voorzitter, Oritsejafor,

De nachtelijke Holy Ghost Service nabij Lagos keert zich ook vooral tegen 'the ministry of the devil'.

onderhoudt nauwe banden met de president van Nigeria, Goodluck Jonathan.
Deze macht brengt echter ook ambiguïteit met zich mee: wereldse machthebbers zoeken de zegen van religieuze leiders, maar deze religieuze leiders compromitteren daarmee ook het zuivere karakter van de zoektocht naar een eerlijke en rechtvaardige maatschappij, waarin succes toekomt aan de rechtvaardigen (*the righteous*) in plaats van aan criminelen die onderling de olierijkdommen verdelen. Want hoezeer zowel politici als de gewone Nigerianen zelf het anders zouden willen, de realiteit is dat de Nigeriaanse politiek nog steeds drijft op patronage, handjeklap tussen mensen die behoren tot een zeer rijke elite. Deze mensen laten zich nog altijd weinig gelegen liggen aan al die miljoenen die moeten rondkomen van minder dan een dollar per dag. Pinksterkerken en charismatische leiders zijn zelf zo machtig geworden, dat zij verknoopt raken met deze elites.
Bovendien wordt door de pentecostale revolutie ook geen tolerantie ten opzichte van andersgelovigen gepredikt. Door de gerichtheid op expansie en veroordeling van iedereen die niet *born again* is, wordt de polarisering tussen moslims en christenen verergerd. De politieke visie is immers dat Nigeria gered kan worden als iedereen *born again* wordt.

Uitweg

De RCCG is ook een hele 'moderne' kerk, die gebruikmaakt van alle mogelijke media, speciale clubs opricht voor zakenmensen, leiderschapscursussen aanbiedt, en allerlei mogelijkheden biedt om jezelf te ontwikkelen en te scholen. Oneerbiedig gezegd: een 'yuppenkerk'.

Dit imago, en de nadruk op welvaart en succes, is natuurlijk niet uniek. Wereldwijd zijn dit de kenmerken van de nieuwe golf van pinksterkerken sinds de jaren tachtig. Veel mensen kennen dit soort kerken vooral als een Amerikaans fenomeen. Zij vragen zich dan ook bezorgd af of de groei van kerken als de RCCG niet gezien kan worden als een 'veramerikanisering' van het christendom in Nigeria en Afrika in het algemeen. Is dit wel een authentieke contextualisering van het christendom die recht doet aan de Afrikaanse cultuur?

Nigeria kan immers gered worden wanneer iedereen wedergeboren wordt

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden, omdat zij twee begrippen omvat die vanuit de pentecostale zienswijze weinigzeggend zijn: authenticiteit en cultuur. Birgit Meyer heeft in haar studie over christendom en pentecostalisme in Ghana heel duidelijk laten zien dat het voor veel mensen juist van belang is om te breken met het heidense verleden om vooruit te kunnen komen in het leven. In Nigeria werd dit zichtbaar op het moment dat de regering in de jaren zeventig het Festival for African Arts and Culture (FESTAC) organiseerde, in 1977. Dit festival, bedoeld om te laten zien dat de Afrikaanse cultuur rijk en gevarieerd is en een bijzondere historische diepgang heeft, riep heftige protesten op onder christenen. Zij zagen dit als een gelegenheid voor het samenscholen van duivelse krachten. Met andere woorden: authenticiteit en cultuur zijn geen begrippen die op waardering kunnen rekenen van Nigeriaanse christenen zelf.

Tegelijkertijd is zonder meer duidelijk dat de RCCG geen kopie is van Amerikaanse megakerken. Het is een kerk met diepe wortels in Nigeria zelf, in de geschiedenis van het christendom in Nigeria, geleid door Nigerianen en grotendeels bevolkt door Nigerianen. Zoals hierboven beschreven, is het bovendien de plek voor velen waar gewerkt wordt aan een alternatieve samenleving, een alternatieve manier van zijn en aan jezelf, als uitweg uit de soms uitzichtloze toestand waarin het land zich bevindt.

Literatuur

– Asonzeh F.K. Ukah, *A New Paradigm of Pentecostal Power. A Study of the Redeemed Christian Church of God in Nigeria,* Trenton: Africa World Press, 2008
– Ruth Marshall, *Political Spiritualities. The Pentecostal Revolution in Nigeria,* University of Chicago Press, 2009

— Kim Knibbe is universitair docent aan de faculteit theologie en religiewetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Van 2007 tot 2010 was zij coördinator van een interuniversitair (VU, Heidelberg, Birmingham) onderzoek naar Nigeriaanse pinksterkerken in Europa.

Kleine, dove kikker

Veel kikkers deden mee aan de wedstrijd. Ze hadden allemaal hetzelfde doel: het topje van de toren bereiken. Maar niet elke kikker geloofde dat hij het ook in zich had. Ook de toeschouwers niet. Zij riepen: 'Jij kunt dat niet, jij bent te klein.' Slechts één kikker slaagde erin de top te beklimmen. Een kleine, dove kikker.

De workshop 'Appreciative Inquiry' en 'Asset Based Community Development' (AI-ABCD) maakt deel uit van een diaconale cursus voor gemeenteleden. Met de kikker werd een statement gemaakt: hoewel de kikker klein en doof was, had hij heel wat in huis. Juist deze kikker slaagde er in de top te bereiken, omdat hij de negatieve woorden niet kon horen.
Veel leden van de GKSBS zijn vaak als die kleine kikkers: ze zijn vooral gericht op wat ze niet kunnen en wat hen ontbreekt, niet op de mogelijkheden die ze hebben om 'diaconaal' bezig te zijn. Ze zien met name het gebrek aan financiële middelen, de laaggeschooldheid van de kerkgangers en hun positie als minderheid in Indonesië. Of ze worden door de toeschouwers beschuldigd van 'kristenisasi' (zieltjeswinnerij), of gezien als deel van het probleem rondom etnische spanningen. Dit alles met het gevolg dat sommige gemeenten zich afzonderen en zich alleen nog om hun eigen (kerk)vijver bekommeren.

God daarentegen heeft een missie voor heel de wereld. We zijn allemaal geschapen door Hem en ons hele leven is van Hem. Het kikkerverhaal herinnert ons eraan, dat we zijn geroepen om met de door God gegeven talenten en mogelijkheden ons in te zetten om zijn doel en missie te realiseren, om de top te bereiken: niet om mensen naar het paradijs te begeleiden, maar om het paradijs hier op aarde al zichtbaar te laten worden. Ondanks armoede, etnisch geweld en andere hindernissen. Zelfs al zijn we kleine, dove kikkers.

— Henriëtte Nieuwenhuis is predikant, in dienst van Kerk in Actie werkzaam als diaconaal toerustingswerker op het synodekantoor van de GKSBS, de christelijke kerk van Zuid-Sumatra in Indonesië. *www.kerkinactie.nl/blognieuwenhuis*

‘Niet langer onze mond houden’

Moord, vernieling en plundering zijn aan de orde van de dag in Noord-Nigeria. Onschuldige mensen worden omgebracht en eigendommen zonder duidelijke reden vernietigd. Moeten de inwoners, met name de armen, aanvallen op een overheid die hen geen enkel sprankje hoop geeft nu afkeuren of toejuichen? Habila Istifanus van de Justice, Peace and Reconciliation Movement legt de vinger bij de achtergronden van het geweld en roept de kerk op de ‘stiltecultuur’ te doorbreken.

Vrijwel iedere Nigeriaan in het noorden heeft een trieste blik in de ogen. Veel mannen en vrouwen kwijnen weg in diepe droefheid. Jonge mensen willen alles wat maar werk is aanpakken, of anders het land verlaten om nooit meer terug te komen. De situatie is ondraaglijk geworden. In plaats van idealen van burgers te verwezenlijken, bevecht de overheid haar eigen onderdanen.

Politici en Boko Haram

In Noord-Nigeria opereert de militante Boko Haram, een beweging die identiteit en missie nooit onder stoelen of banken heeft gestoken en van meet af aan duidelijk gemaakt dat ze een *jama’a ahl ae-sunnah li-da’wa wa al-jihad* is, een gemeenschap van mensen met een traditie van proselitisme en jihad. Het is een islamistische beweging, een jihadistische militante organisatie, die sterk gekant is tegen de westerse cultuur. Met name westerse vormen van onderwijs beschouwt zij als anti-islamitisch. Vanaf het begin in 2001 lijkt Boko Haram internationale allures te hebben en men zegt dat Boko Haram verbonden is met of ontstaan uit Al Qaida. De groep is verantwoordelijk voor meer dan vijftienduizend doden, heeft tienduizenden verwond en meer dan vijftigduizend mensen van huis en haard verdreven.
Een Federaal Witboek wees enkele politici uit het noorden aan als de ‘scheppers’ van Boko Haram. Inderdaad zijn er sterke aanwijzingen dat de organisatie gesteund wordt door een aantal machtige leiders in Nigeria. Zo werd senator Mohammed Ndume in november 2011 gearresteerd omdat hij banden zou onderhouden met Boko Haram. Veiligheidsmensen ontdekten in zijn mobiel 73 sm’jes met de leider van Boko Haram. De Staatsveiligheidsdienst heeft bevestigd dat Ndume het telefoonnummer van de federale procureur-generaal heeft doorgespeeld aan Boko Haram. Ook andere vooraanstaande Nigerianen die aantoonbaar Boko Haram steunden,

zijn gearresteerd. Het gaat om mensen als Nuhu Mohammed, die in januari 2012 op heterdaad werd betrapt terwijl hij wapens uitdeelde aan jonge mannen.

Opgedrongen

Bij de algemene verkiezingen in 2011 drong de regerende People's Democratic Party (PDP) het volk een aantal impopulaire kandidaten op. Dit leidde tot grote spanningen en dreigende taal van vooraanstaande burgers. De PDP zelf stond geen interne democratie toe bij verkiezingen van kandidaten.

Vanaf het begin is de regering bang geweest voor Boko Haram

Op veel plaatsen gaven de voorverkiezingen mensen geen eerlijke kans om mee te doen. Als gevolg hiervan was er veel gemopper over de gang van zaken. De regeringspartij PDP heeft dit gemopper echter niet opgemerkt als een vroeg signaal van wat ons te wachten stond.
Bovendien waren er politici die tijdens de verkiezingscampagnes gebruikmaakten van de diensten van criminele bendes. Toen de verkiezingen voorbij waren, hielpen zij deze gezonde jonge mannen echter niet aan werk, zodat de bendes aanslagen plegen als lucratieve optie aanwendden. Zo werden zij een groep oproerkraaiers.

Sharia onderschat

Toen tijdens het regime van generaal Olusegun Obasanjo (1999-2007) de sharia in diverse noordelijke staten werd ingevoerd, hoorden we hem hierover alleen maar zeggen dat 'die wel een natuurlijke dood zou sterven'. We wisten niet dat de sharia-wetgeving zou uitgroeien tot een moeilijker uit te roeien niveau met allerlei implicaties. Het succes van het sharia-experiment gaf de mensen achter Boko Haram de moed om deze beweging op te richten.
Al een tijd lang leven er sterke vermoedens dat sommige van deze sharia-provincies opleidingsplaatsen bieden voor *almajiris*, jongens die hun tijd deels op de koranschool, deels met bedelen doorbrengen. Veel Nigerianen vrezen dat deze *almajiris* worden getraind als jihadisten. Ze denken dat het een verkapte vorm van islamisering van Noord-Nigeria is. Hoe het ook zij, de invoering van de sharia in Noord-Nigeria heeft geleid tot het ontstaan van Boko Haram. Deze beweging heeft de bedoeling – zoals de leden zelf zeggen – om 'jihad te voeren teneinde Nigeria te islamiseren'.
Vanaf het begin is de regering bang geweest voor Boko Haram. Zo verplaatste president Goodluck Jonathan in 2011 de onafhankelijkheidsviering op 1 oktober uit veiligheidsoverwegingen van Eagle's Square naar zijn presidentiële villa. Onlangs kondigde de president aan dat voor strijders van Boko Haram amnestie mogelijk is, terwijl dat voor veel Nigerianen onaanvaardbaar is. Boko Haram verklaarde echter dat zij niet om amnestie had gevraagd en verwierp het aanbod openlijk om de regering te schande te maken. Hoe ernstig de situatie is, kunnen we aflezen uit het feit dat de gouverneurs van de negentien noordelijke provincies toegegeven hebben dat het noorden een ernstig veiligheidsprobleem heeft. Ze erken-

Bomaanslag door Boko Haram op een kerk in Noord-Nigeria in februari 2012

nen dat de onveilige situatie het gevolg is van interne krachten die het noorden in hun greep houden.

Onbeschaamde corruptie

Nigeria is corrupt en de bepalingen in de grondwet zijn te zwak om de institutionele corruptie aan te pakken. Elke sector van de Nigeriaanse samenleving is erdoor aangetast, van het individu tot de gevestigde instituties. De Nigeriaanse schrijver en Nobelprijswinnaar Wole Soyinka waarschuwde onlangs dringend tegen het ongestraft laten van misdaden. Hij noemde als voorbeeld de bomaanslagen in Kano in maart van dit jaar door Boko Haram. 'Iedereen ging rustig slapen en niemand werd gestraft.' Boko Haram heeft inmiddels al diverse keren gedreigd dat ze hun aanvallen zullen uitbreiden naar Lagos en andere zuidelijke provincies van het land.

Overbodig hier te noemen dat het huidige politieke systeem crisisvriendelijk is en een goede voedingsbodem voor allerlei afgeleide crises. De Nigeriaanse overheid wil koste wat het kost overleven en doet er alles aan om de eigen onmacht te verhullen. Zowel het optreden van de overheid als het gebrek daaraan bevorderen echter de crisis. Een van de problemen is, volgens Chris Kwaja

'Iedereen ging rustig slapen en niemand werd gestraft'

van de Universiteit van Jos, dat de leiders uit zelfzuchtige motieven het volk op onbeschaamde wijze manipuleren en mobiliseren, terwijl hun onderdanen zich op geen enkele manier (kunnen) verzetten tegen hun intriges.

Zolang dit onrecht de overhand houdt, zal er geen einde komen aan de crises in Nigeria. De Nederlands-Canadese theoloog Jan H. Boer herinnerde Nigerianen eraan in zijn *Nigeria's Decades of Blood* dat 'onrecht een vergunning is voor misdadigers'. *Zalunci da Rashin adalci* – Hausa voor corruptie en onrecht – hebben criminelen in Nigeria de vrije hand gegeven. Zeker sinds president Jonathan openlijk toegaf dat Boko Haram op alle niveaus van de samenleving heeft weten te infiltreren, zal het heel moeilijk, zo niet onmogelijk worden de veiligheidsproblemen aan te pakken. Volgens de Nigeriaanse krant *Vanguard* zei hij in januari 2012 dat Boko Haram binnen de politie, binnen het leger en zelfs bij de ambtenaren in de naaste omgeving van de president invloed heeft.

Stiltecultuur

Als burgers en als christenen hebben we gefaald, we hebben nagelaten onze verantwoordelijkheid te nemen. Denk aan het gebeuren in de provincie Adamawa. Maandenlang was het provinciehuis gesloten. De gouverneur zette criminelen op wacht bij de poort van het gebouw om iedereen die in de buurt waagde te komen af te ranselen. Hij stuurde de officiële politie weg en gaf de voorkeur aan diensten van criminelen. Tot mijn grote verbazing kwam er geen enkele reactie van de leden van het provinciebestuur, noch van de burgers, niemand sprak de gouverneur aan op zulk onwettig gedrag. Het provinciebestuur van Adamawa laat daarmee zien dat het óf te zwak óf te corrupt óf te bang is om onveiligheid aan te pakken. Nog een voorbeeld: de aanval op een gevangenis en andere gebouwen in Ganye in maart van dit jaar. Schutters konden bijna vijf uur hun gang gaan zonder dat de regering tussenbeide kwam. Ze richtten grote vernielingen aan en stichtten brand; er waren dertig doden te betreuren. Het gebouwencomplex van de lokale regering en van de plaatselijke onderwijsdienst, gerechtsgebouwen, de bibliotheek, de bank en het hoofdbureau van politie gingen verloren. Ook twintig woonhuizen en twee hotels werden in brand gestoken. Het is onaanvaardbaar dat in zo korte tijd eigendommen van zo grote waarde vernield konden worden zonder dat veiligheidsdiensten iets deden.

Als burgers en als christenen hebben we gefaald

Tot nu toe hebben burgers, en in het bijzonder de kerken, te vaak hun mond gehouden over deze zorgelijke ontwikkelingen. De kerken hebben niet voldoende gepleit voor de rechten van hun leden en van burgers in het algemeen. Deze stilte is voor sommigen aanleiding geweest om te suggereren dat we misschien verdienen wat er gebeurt. Het is immers schandalig als we slechts vragen om medelijden en gebed, terwijl we de moed niet hebben om te eisen dat onze regering aanpakt, haar taak doet en de levens en bezittingen van het volk beschermt.
Deze 'stiltecultuur' moet stoppen. We moeten mensen aanmoedigen om hun mond open te doen en op een geweldloze manier misstanden aan de kaak te stellen. Het gaat niet aan dat christenen aangespoord wor-

Niet alleen vragen om medelijden en gebed, maar de regering ook durven aanspreken op haar taak.

den tijdens kerkdiensten luidruchtig van zich laten te horen, om zich vervolgens gedeisd te houden op politieke bijeenkomsten waar het over zaken van het hoogste belang gaat. De kerk moet de waarheid te allen tijde overeind houden. Ze behoudt haar geloofwaardigheid als ze zonder angst of voorkeur degenen aanwijst die de huidige crises in Nigeria veroorzaken.

Vertaling: Rutger F. Mauritz

— Habila Istifanus is luthers predikant en directeur van de Justice, Peace and Reconciliation Movement, een ontwikkelingsorganisatie in de Nigeriaanse provincies Adamawa en Plateau State.

De eigen kleur van Afrikaans christendom

De Nigeriaanse kerkhistoricus Ogbu Kalu vroeg aandacht voor de eigen geschiedenis van het Afrikaanse pinksterchristendom. Deze kerken en stromingen beschreef hij niet als een verlengstuk van de Amerikaanse pinksterbeweging, maar hij maakte duidelijk hoezeer ze geworteld zijn in het wereldbeeld en de cultuur van Afrika zelf.

Ogbu Kalu gold als een invloedrijke wetenschapper, die zich met veel passie inzette voor het onder de aandacht brengen van het Afrikaanse christendom. In 2009 overleed hij onverwacht, op 66-jarige leeftijd. Kalu, van Nigeriaanse afkomst, bracht een groot deel van zijn academische carrière buiten Afrika door. Desondanks, of misschien wel dankzij, heeft hij een belangrijke rol gespeeld in het benadrukken van de eigenheid van geschiedenis en groei van het Afrikaanse christendom. Vaak wordt er een rechtstreeks oorzakelijk verband gezien tussen de aanwezigheid van de westerse zendelingen en de groei van het Afrikaanse christendom. Doordat Kalu veel aandacht had voor bewegingen die slechts zijdelings voortkwamen uit de inspanningen van de zendelingen, kon Kalu dat beeld verbreden.

Ogbu Kalu (1942-2009) heeft ruim 25 jaar lesgegeven aan de University of Nigeria. Tot aan zijn overlijden was hij professor in World Christianity and Mission aan het McCormick Theological Seminary. Hij was lid van de Presbyterian Church in Nigeria en bekleedde daar verschillende leiderschapsposities. Ogbu Kalu was getrouwd en had vier kinderen.

Een nieuwe kijk

Om het religieuze landschap van Afrika te kunnen analyseren, verdeelt Kalu de Afrikaanse reactie op de activiteit van de westerse zendelingen in drie fases. Het gaat hier om groeperingen die los staan van de kerken die door de zendelingen zijn gesticht. Als eerste onderscheidt hij eind negentiende eeuw een beweging die de Afrikaanse identiteit sterk benadrukte, ook wel *Ethiopian Movement* genoemd. Deze beweging benadrukte dat het de verantwoordelijkheid van de Afrikanen was om Afrika te verlossen door het christendom. Hier worden al kiemen gelegd voor de latere ontwikkeling en groei van de pinksterbeweging.
Als tweede onderscheidt hij de AIC's, de *African Initiated Churches* die als profetische

bewegingen ontstonden tussen 1910 en 1950. Als derde noemt hij de *hedendaagse pinksterbeweging*, die hij omstreeks 1970 ziet beginnen.
Ook al was Kalu getraind als historicus, hij verloor de theologische dimensie van deze bewegingen niet uit het oog. In tegenstelling tot andere wetenschappers had hij niet genoeg aan een sociologische verklaring voor de groei van het Afrikaanse christendom. De sociologische dimensie mag niet benadrukt worden ten koste van het spirituele aspect. Hij waarschuwt juist tegen een reductionistische verklaring voor het grote succes van de pinksterbeweging en wil meerdere facetten belichten.
Er is een groot verschil tussen religieus taalgebruik dat gaat over hoop, optimisme en participatie in de overwinning van Christus aan de ene kant, en aan de andere kant een onderzoekstraditie waarin het pinksterchristendom vooral gezien wordt als een instrument om een beter leven te bereiken. De pinksterbeweging groeit, doordat ze de nadruk legt op de mogelijkheid van een intieme relatie met God en gelooft dat God ook daadwerkelijk ingrijpt in het leven om concrete problemen op te lossen.

Tegenwicht

Van blijvende betekenis is dat Ogbu's werk een tegenwicht biedt tegen de veelheid aan interpretaties die de groei van het Afrikaanse christendom voornamelijk toeschrijven aan de activiteiten en inspanningen van westerse zendelingen. Zijn werk vormt een mijlpaal in het toe-eigenen van de Afrikaanse geschiedenis van het christendom door een nieuwe generatie wetenschappers. Die geschiedschrijving ziet er dan ook direct heel anders uit dan in het Westen gebruikelijk was. De Afrikaanse geschiedenis van het christendom wordt niet langer gerubriceerd onder zendingsgeschiedenis, maar wordt een onderdeel van de totale geschiedenis van religie in Afrika. Ook wordt de geschiedenis van de verschillende denominaties minder belangrijk. Het gaat dan ook niet zozeer om instituties, maar juist om de persoonlijke verhalen. Een oecumenisch perspectief is nodig, omdat de kerk gezien wordt als het verhaal van het menselijke antwoord op het goddelijke initiatief.

Verworteling

Kalu zag de pinksterbeweging ook daadwerkelijk als een *beweging*, en niet als een instituut of kerkgenootschap met een vastomlijnde leerstelling en geschiedenis. Als beweging kent ze ook geen vast centrum of periferie, maar is ze dynamisch en sterk in ontwikkeling. Dit lijkt nogal een open deur, maar deze stelling dient in context geplaatst worden. Door dit zo te stellen wordt ontkend wat behoorlijk gemeengoed was of is: namelijk dat het Afrikaanse pinksterchristendom in een rechtstreekse lijn te herleiden was tot de opwekkingsbeweging in Azusa Street in Los Angeles in 1906.
Kalu ging in debat met andere wetenschappers en was zo in staat om de heersende opvattingen over het pentecostalisme te bekritiseren en daar andere opvattingen tegenover te plaatsen. Theologisch is zijn analyse hier ook van belang. Hij legt de nadruk op het vrije werk van de Heilige Geest, die daadwerkelijk waait waarheen hij wil. De pinksterbeweging is dus op meerdere

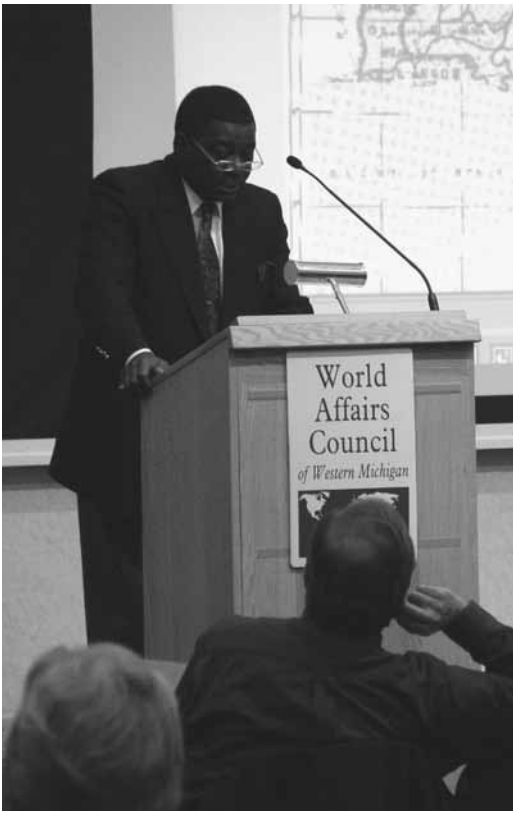

Ogbu Kalu zag de pinksterbeweging ook echt als een beweging, zonder vast centrum en met onafhankelijke ontstaansbronnen.

locaties, onafhankelijk van elkaar, ontstaan. Op deze manier kan ook de creativiteit van de Afrikaanse pinksterbeweging erkend worden. Waar anderen de laatste decennia vooral de continuïteit met de Amerikaanse pinksterbeweging benadrukten, focuste Kalu op de eigen inbreng en verworteling. Als het Afrikaanse pinksterchristendom daadwerkelijk *Afrikaans* is en geen verlengstuk van een Amerikaanse beweging, dan ligt de weg ook open om de continuïteit met andere Afrikaanse religieuze opvattingen te benadrukken.

De pinksterbeweging maakt deel uit van de wijdere Afrikaanse zoektocht naar een religieuze identiteit. Ook bestaat er een duidelijke mate van continuïteit met het Afrikaanse pre-christelijke wereldbeeld, waar dan ook uit geput wordt. Bovendien wordt er ook een eigen en nieuw antwoord geboden op de uitdagingen waar Afrika op dit moment mee te maken heeft.

Dimensies

De pinksterbeweging kreeg kleur in Afrika doordat ze zich expliciet verbond met het Afrikaanse wereldbeeld. In tegenstelling tot veel zendelingen nam en neemt de beweging dit wereldbeeld serieus. Daardoor kan er van binnenuit op een creatieve manier gezocht worden naar oplossingen voor de problemen waar mensen in het dagelijks leven mee te maken hebben.
Kalu had de gave om dit wereldbeeld duidelijk en begrijpelijk voor te stellen. Ook al erkende Kalu natuurlijk dat Afrika als continent enorm divers is, toch geloofde hij dat er wel zoiets was als een wereldbeeld dat alle Afrikanen gemeenschappelijk hebben. Een kenmerk daarvan is dat de tijd gezien wordt als cyclisch. Dit betekent ook dat de dood niet het einde is, maar dat een persoon voortleeft in de geestenwereld. Er kan dan ook geen duidelijke scheiding gemaakt worden tussen de wereld van de levenden en van de doden.
Als het gaat over de beleving van ruimte, dan is het belangrijk je te realiseren dat er drie verschillende dimensies te onderscheiden zijn: hemel, aarde (zowel land als water) en de geestenwereld van de voorouders. Aangezien deze drie met elkaar verweven

zijn, is het niet mogelijk om een duidelijke scheiding aan te brengen tussen het heilige en het gewone dagelijkse leven.
Het succesverhaal van het pinksterchristendom in Afrika is voor een deel te danken aan het feit dat ze deze realiteiten serieus neemt. Sterker nog, de beweging zelf is ook sterk gekleurd door deze achtergrond. In deze zin is het pinksterchristendom een integraal onderdeel van de Afrikaanse zoektocht naar het leven in al haar volheid.
Als een onderdeel van deze zoektocht ziet Kalu ook het zogenaamde welvaartsevangelie. Deze stroming staat bekend om de materiële zegen en voorspoed die beloofd wordt aan haar aanhangers. Deze sterk groeiende beweging vindt zijn basis in een bepaalde vorm van verbondstheologie. Het is geworteld in de wederkerige relatie tussen de mensheid en God als schepper. Dit gaat dus verder dan alleen een nadruk op zelfverrijking en materialisme omdat het streeft naar een harmonieuze manier van samenleven. Als het welvaartsevangelie op een goede manier wordt uitgelegd, dan raakt het de kern van het Afrikaanse wereldbeeld. Dit laat zien hoe Kalu ook daadwerkelijk op een andere manier een uitleg geeft van deze stroming dan veelal in het Westen gedaan wordt.

Pinksterbeweging deel van wijdere Afrikaanse zoektocht naar een religieuze identiteit

Eigen erfenis

Het werk van Ogbu Kalu heeft velen geïnspireerd om op een zelfverzekerde manier hun geschiedenis te claimen als hun eigen verhaal. Het is te hopen dat er een nieuwe generatie wetenschappers aantreedt die de erfenis van Kalu verder zal ontwikkelen. Juist waar de blik op de toekomst gericht is, is het belangrijk om te putten uit de kracht en de rijkdom van de eigen erfenis. Zoals Kalu zei: ‘Een rivier die vergeet uit welke bron hij ontspringt, zal onherroepelijk opdrogen.’

Literatuur

– Ogbu Kalu, *African Christianity. An African Story,* Trenton: Africa World Press, 2007
– Ogbu Kalu, *African Pentecostalism. An Introduction,* Oxford: Oxford University Press, 2008
– Clifton R. Clarke, ‘Ogbu Kalu and Africa’s Christianity: A Tribute’ Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies 32, no. 1 (2010), 107-120

— Eleonora Hof is promovenda aan de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam.

‘Licht reizen en simpel leven’

Reflecties op het welvaartsevangelie

Onlangs vroeg ik aan mijn neef waarom hij niet meer naar de kerk ging op zondag. Hij vertelde mij dat hij, in antwoord op de prediking van zijn voorganger, zijn Volkswagen aan de kerk had gegeven in de verwachting dat hij van God een Mercedes Benz zou krijgen. Toen dit na enkele maanden nog niet had plaatsgevonden, vond hij dat God hem teleurgesteld had en hij besloot niet meer naar de kerk te gaan. Ik zei hem dat God hem helemaal niet teleurgesteld had, maar dat hij was misleid. Mijn neef bezocht een kerk waar het welvaartsevangelie gepredikt werd en mijn neef werd meegezogen in de momenten van de offergaven.

Het welvaartsevangelie is een van de snelst groeiende valse leringen wereldwijd en het verspreidt zich over verschillende denominaties. Volgens dit evangelie heeft iedere gelovige recht op de zegen van gezondheid en rijkdom. Deze zegeningen kun je ontvangen door positieve geloofsbelijdenissen en het ‘zaaien van zaadjes’, door het trouw afdragen van tienden en andere financiële offers.

Hoewel de Bijbel bevestigt dat God goed voor zijn volk wil zorgen en in hun noden wil voorzien, maakt dit evangelie het najagen van materiële zaken tot een doel in zichzelf. Het welvaartsevangelie focust primair op materiële bezittingen, gezondheid en succes in het leven. De hoeveelheid aan bezittingen en gezondheid wordt gelijkgesteld aan Gods goedkeuring over iemands leven.

Hermeneutiek van het offeren

In het verleden draaide de hele kerkdienst rond de prediking. In veel niet-westerse landen is dit hoogtepunt verschoven naar het tijdstip waarop de offergaven worden ingezameld. Deze tijd is het moment in de dienst waarin God rijkelijk kan zegenen. Het geven van gaven wordt gezien als een investering en als zaaien van zaadjes in een akker. Van het gezaaide hoopt men in de toekomst een veelvoud van God terug te ontvangen. Het Woord van God wordt verdraaid, om zo aan te kunnen tonen dat de offergaven centraal staan. In sommige kerken gaat de collecte zelfs gepaard met een minipreek om de gemeente aan te moedigen te geven. Dit is allemaal nog niet zo verontrustend wanneer het één keer per kerkdienst zou plaatsvinden. Maar het gebeurt regelmatig dat er per kerkdienst vijf of zes collectes worden gehouden.

Verdraaiing van het Woord

Het belangrijkste vers dat gebruikt wordt om gemeenteleden op te roepen ruimhartig te geven, is Lucas 6:38: 'Geef, dan zal je gegeven worden; een goede stevig aangedrukte, goed geschudde en overvolle maat zal je worden toebedeeld. Want de maat die je voor anderen gebruikt, zal ook voor jullie worden gebruikt' (NBV). Dit vers wordt met enthousiasme aangehaald en voorzien van een preek over de voordelen van offeren. Het vers wordt hiermee echter uit de context van de perikoop getrokken, want Lucas 6:38 staat in de context van Jezus' onderwijs over liefde, barmhartigheid en onze relatie tot de ander.

De perikoop begint in vers 37 met: 'Oordeel niet, dan zal er niet over je geoordeeld worden. Veroordeel niet, dan zal je niet veroordeeld worden. Vergeef, dan zal je vergeven worden' (NBV). Als we Gods voorbeeld volgen, dan zullen liefde en barmhartigheid ons ervan weerhouden de ander te veroordelen, omdat gelovigen weten dat God hen zal behandelen zoals zij anderen hebben behandeld.

De tekst gaat dus niet over het geven van financiële middelen aan God en zeker niet over de verwachting hier iets voor terug te ontvangen. Het gaat over liefhebben, vergeving en dienstbaarheid aan de ander, zonder daarvoor iets terug te verwachten. De tekst wordt verdraaid om te bewijzen dat God het geofferde in een veelvoud zal teruggeven.

Volgens Adeleye is het welvaartsevangelie voor de armen zelden goed nieuws.

Weinigen die deze passage gebruiken als een basis voor het ophalen van de offergaven, refereren ook aan de krachtige woorden van Jezus over rijkdom in hetzelfde hoofdstuk. In Lucas 6:24-25 zegt Hij: 'Maar wee jullie die rijk zijn, jullie hebben je deel al gehad.

Jezus waarschuwde tegen de misleidingen van rijkdom

Wee jullie die nu verzadigd zijn, want je zult hongeren. Wee jullie die nu lachen, want je zult treuren en huilen' (NBV).
Sommigen gebruiken ook de derde brief van Johannes vers 2 als ondersteuning voor het welvaartsevangelie: 'Geliefde, voor alle dingen wens ik, dat gij welvaart en gezond zijt, gelijk uw ziel welvaart' (SV). Maar wat bedoelt de apostel hier met 'dat gij welvaart'? Welvaart is de vertaling van het Griekse woord *euodoo*, wat 'een goede reis' betekent. Wat de apostel hier dus zegt is: 'Ik wens je een goede en gezonde levensreis toe.' De woorden refereren niet noodzakelijkerwijs aan rijkdom. Waarom zou Johannes, een ooggetuige van het leven van Jezus, zeggen: 'Voor alles wens ik dat je rijk bent'?
De hermeneutiek van het welvaartsevangelie roept meer vragen op dan ze beantwoordt. Bijvoorbeeld: Wijst het evangelie mensen naar het kruis? Is de levensstijl van hen die profiteren van het onderwijs in overeenstemming met de ethos van het kruis van Christus?
Een ding is zeker, Jezus verkondigde en onderwees het welvaartsevangelie niet! Alles wat hij onderwees over aardse bezittingen waren waarschuwingen. Hij zei heel duidelijk: 'Pas op, hoed je voor iedere vorm van hebzucht, want iemands leven hangt niet af van zijn bezittingen, zelfs niet wanneer hij die in overvloed heeft' (Lucas 12:15, NBV). In tegenstelling tot de predikers van vandaag waarschuwde Jezus tegen de misleidingen van rijkdom (Matteüs 13:22). Het najagen van rijkdom kan ervoor zorgen dat onze loyaliteit die aan God toekomt, alleen op geld is gericht. Hierdoor kan geld al snel een afgod worden. Daarom waarschuwt Jezus ons in Lucas 16:13: 'Geen enkele knecht kan twee heren dienen: hij zal de eerste haten en de tweede liefhebben, of hij zal juist toegewijd zijn aan de ene en de andere verachten. Jullie kunnen niet God dienen en de mammon' (NBV).

Wortels

De wortels van het welvaartsevangelie kunnen teruggevoerd worden tot de televisiedominees in de Verenigde Staten. Hetzelfde land, dat de rijke christelijke geschiedenis gevoed heeft met de opwekkingsbewegingen uit de achttiende eeuw en de evangelische traditie uit de twintigste eeuw, heeft het welvaartsevangelie verspreid over de hele wereld. Hierdoor is de kerk in vele delen van de wereld – Afrika, Europa en zelfs het Midden-Oosten, als ook landen die eerst gebukt gingen onder het communisme – geïnfecteerd met een persoonlijkheidscultus die weinig ruimte laat voor het kruis van Christus. Veel mensen in de kerk willen onder de sterke druk van de populaire cultuur wel voor Jezus leven, maar zonder dat ze hun hebzucht afleggen.

Tekortkomingen

Het welvaartsevangelie heeft de neiging om Jezus' komst te vervormen tot een komst om ons rijker te maken in plaats van om ons te redden van onze zonden. Hoewel sommigen prediken dat Jezus kwam om ons te redden van zonden én om ons rijkdom te schenken, is een preek over schuldbelijdenis en bekering een zeldzaamheid. Dit vervormde evangelie slaagt er niet in om mensen te laten zien dat alle offergaven aan God ten eerste een daad van aanbidding zijn. In plaats daarvan leert het dat het offeren aan God een investering is die rendement moet opleveren. Het dwingt mensen te geven met de verkeerde motieven en met de suggestie dat ze een materiële beloning verdienen.

Goed nieuws?

Terwijl het welvaartsevangelie zich vaak voordoet als opkomend voor de armen, is het voor de armen zelden goed nieuws, omdat in de meeste situaties de herders hun kudde letterlijk kaalscheren. In antwoord op de manipulaties zijn de armen, die het zaad zaaien, niet degenen die rijk worden. De leiders en voorgangers dragen betere pakken, rijden in grotere auto's en kopen grotere huizen. Er ontstaat een diep gevoel van ongerechtigheid en immoraliteit, als men denkt aan de benarde situatie en zwakheid van de armen. Sommigen blijven zaaien, terwijl er nauwelijks geld is voor een maaltijd, de huur of onderwijs. Het welvaartsevangelie is niets anders dan een verleiding tot een valse lering. Het is een onrealistische oplossing voor de uitdagingen van het dagelijks leven en het is in tegenspraak met de Bijbel.

Voor wie werkt het? Voor hen die geven of voor hen die ontvangen?

'Alle offergaven aan God zijn ten eerste een daad van aanbidding.'

Tevens reduceert het welvaartsevangelie God tot de 'geest uit een fles', die antwoord is op menselijke manipulatie. Door de impact van het welvaartsevangelie te bagatelliseren, wordt vergeten dat het Koninkrijk van God niet van deze wereld is. Maar het welvaartsevangelie werkt toch?, zeggen velen. De vraag is alleen: Voor wie werkt het? Voor hen die geven of voor hen die ontvangen? Belangrijker nog: wat gebeurt er met hen die zo teleurgesteld zijn, omdat ze gezaaid hebben maar geen vruchten hebben

gezien, dat ze van het hele evangelie niets meer willen weten.

Antwoord op het welvaartsevangelie

Allereerst is het belangrijk te erkennen dat het welvaartsevangelie voornamelijk om geld draait en dat het in tegenspraak is met zowel het leven van Christus als met het doel waarvoor Hij stierf aan het kruis. Dit verkeerde evangelie trekt de status van geld op tot een status die God alleen verdient.
Ten tweede moeten we de benarde situatie van de armen serieus nemen door dit evangelie af te wijzen en betere wegen te zoeken om in hun behoeften te voorzien.
Ten derde is het goed om de uitspraak van John Stott serieus te nemen: 'Het leven is een pelgrimage van het ene moment van naaktheid tot het andere'.[1]
Daarom moeten we licht reizen en simpel leven!

Noot

1 John Stott, *Issues Facing Christians Today,* London: Marshall Pickering, 1990, 246

Dit artikel is een bewerking van de lezing 'The prosperity Gospel: A Biblical Critique', die Femi Adeleye hield tijdens de Focus Kenya Commission 2011, Kabarak University, Nakuru, Kenia. De tekst van de lezing is ook verschenen in William D. Taylor (ed.), Sorrow & Blood. Christian Mission in Context and Suffering, Persecution and Martyrdom, *85-90*

Vertaling: Arjan Schoemaker

— Femi B. Adeleye komt uit Nigeria, woont in Ghana, heeft een master in theologie van de Universteit van Edinburgh en werkt voor IFES als Associate General Secretary for Partnership and Collaboration.

Femi Adeleye

‘Het is je vergeven’

Vrijdagochtend. Telefoon. ‘Hey , Dorien! Ik heb twee kaartjes voor het Afrikaans filmfestival vanavond. De film gaat natuurlijk over Afrika en iets met ‘het leven zoals het is’, ‘doorzettingskracht’ en ‘opkomen voor jezelf’. Meer weer ik niet, maar het zal wel boeiend zijn. Heb je zin om mee te gaan?’ ‘Klinkt goed, ik zal er zijn!’

Vrijdagavond. De bioscoopzaal zit vol. Het ziet er zwart van het volk, letterlijk: driehonderdzestig stoelen zijn bezet, waarvan slechts twee door blanke meisjes, door ons. Het licht gaat uit. De film begint. Het onderwerp van het verhaal wordt duidelijk: koloniale overheersing. Slik.
Op onbeschofte wijze onderwerpen blanken, die zich heersers van de wereld wanen, de zwarte gemeenschap. Voor onze ogen wordt een zwarte vrouw op brutale wijze door een blanke man verkracht. Een blanke vrouw spuwt ongegeneerd op een oude, zwarte man en vaagt daarmee al zijn waardigheid uit. Kinderen worden als slaven gedrild, gebruikt, misbruikt. Alles moet stuk: huizen, gewoonten, religie, traditie, cultuur, mensen. Slik.
Rood van schaamte, misselijk van schuldgevoelens, verlegen over onze huidskleur willen we wegzinken in onze zetel, opgezogen worden door de vloer van de bioscoop. Wat als straks het licht weer aangaat?

Het licht gaat aan. Mensen rekken zich uit, kijken in het rond, beginnen te praten. Zo snel mogelijk willen we weg, verdwijnen. In mijn haast loop ik tegen een man op – ook dat nog! De man grijpt mij onmiddellijk stevig bij de pols. Mijn hart slaat in mijn keel en het zweet breekt me uit. Ik verwacht het ergste. Slik.
De man zegt: ‘Maak je geen zorgen, meisje, ik sta nog overeind. Nog een geluk dat ik je pols kon vastnemen, anders zou ik gevallen zijn.’ Hij stelt zich voor hoe ontzettend grappig het zou zijn als hij, nu, daar, door mijn toedoen, plat op zijn buik zou liggen. Hij knipoogt en zegt: ‘Het is je vergeven.’ Ik lach. Zucht.

— Dorien Veltens is doctoraal onderzoeker aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen, Katholieke Universiteit Leuven. Ze werkt aan een doctoraat ‘Pastorale begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking’.

‘Onze kerk begint in de wildernis’

Wildernis was het niet helemaal meer, dit half ontwikkelde wijkje langs een snelweg in Ota, in de buurt van Lagos. Maar om er te komen moesten we wel een *okada*, een motortaxi, nemen. Op die manier worden ook de woonwijken zonder verharde wegen bediend. Langs de rand van de weg stonden al bordjes met welke kerken we zouden vinden, en de Celestial Church of Christ (CCC) was er een van. Zigzaggend tussen kuilen en rotsen leidde de zandweg ons naar een provisorisch kerkje.

Voor insiders is het onmiskenbaar een compound van de CCC: een kerk, een put, een winkeltje, een aantal gastenverblijven en een stuk afgeschermd land met een altaar, het *mercy land*. Mijn gastheer en ik worden opgewacht door de pastor van de kerk, zijn volledige titel en naam: Most Senior Evangelist Adeseye Okeowo. Een tengere man gekleed in een simpel wit gewaad met een blauwe sjerp om zijn middel en op blote voeten. Hij had mij een aantal dagen geleden hartelijk uitgenodigd voor een gesprek en belde zelfs achter me aan wanneer ik nou zou komen. Hij wist dat ik onderzoek deed naar de Celestial Church of Christ en wilde me graag zaken uitleggen.
Tijdens een rondleiding over de compound vertelt pastor Okeowo dat toen hij en zijn broer hier begonnen, het terrein nog volledig ontgonnen moest worden: het was *bush*. Maar, zo claimen de heren, dat is hoe de CCC werkt: het begint bijna nooit in de stad.
God had hem in een serie dromen geopenbaard dat hij een kerk moest beginnen en hem vervolgens naar deze plek geleid. Als mens heb je dan alleen maar de keuze God te gehoorzamen. Hijzelf was niet meteen tot actie overgegaan: hij had een goede baan en die wilde hij niet opzeggen om ergens in de bush pastor te worden. Maar de dromen bleven komen en uiteindelijk moest hij er wel gehoor aan geven. Na het opzetten van de kerk moeten de mensen uit zichzelf naar je toe komen, want de Celestial Church heeft geen actief missiebeleid. En inderdaad, dat was op bescheiden wijze ook wat er gebeurde rond dit kerkje: een wijkje was ontstaan.

Openbaringen

Dit is het patroon dat vanaf het allereerste begin te zien is. In het reglement van de kerk staat het verhaal opgetekend. De stichter, Samuel Bilehou Oschoffa, was een houthandelaar die de bush in was getrokken om hout te verzamelen. Eenmaal daar alleen openbaarde God zich aan hem tijdens een

Bordjes langs de weg in Ota met de kerken die er te vinden zijn, ook de Celestial Church of God

zonsverduistering. Hij kreeg de opdracht een kerk te stichten die de mensen zou bevrijden van de noodzaak hun heil te zoeken bij heksen en fetisj-priesters wanneer ze problemen op hun pad vinden. In plaats daarvan konden mensen zich tot de CCC wenden en hun heil en genezing in Jezus vinden.

De naam van de kerk, *Celestial Church of Christ* – Hemelse Kerk van Christus – is niet toevallig, maar door God geopenbaard aan de stichter. *Celestians*, zoals de leden van de kerk zich wel noemen, geloven dat de kerk een afbeelding is van de kerk zoals ze in de hemel is. Daarom dragen de leden witte gewaden: in Openbaring 15 staat dat toen de tempel in de hemel werd geopend, de heiligen daar witte gewaden droegen. *Celestians* streven naar heiligheid en heiliging in het leven omdat zij een voorbeeld zijn voor de hele wereld: de Celestial Church zal aan het einde der tijden alle andere kerken voorgaan naar de hemel. En het is de kwaliteit van heiligheid die mensen als een magneet zal aantrekken naar de kerk. Vandaar ook het gebrek aan actief missioneringsbeleid.

Dat de openbaring van God aan Oschoffa zich afspeelde tijdens een zonsverduistering is (natuurlijk) een referentie aan het lijden van Christus aan het kruis. Ook daar werd het donker voor het cruciale moment. Het patroon van lijden en verlossing in Christus is daarmee in de fundamenten van de kerk ingeschreven. Toen er in 2007 een zonsverduistering was, was dit voor de leden van de kerk een moment van grote spirituele betekenis. Men kwam samen in Imeko, het dorpje in de bush waar de voorouders van de stichter vandaan kwamen en waar nu een grote kathedraal gebouwd wordt in een *Celestial City*. Pastor Okeowo was er ook en vertelde me dat hij met eigen ogen heeft

gezien hoe een hagedis het lichaam van een jongen met epilepsie verliet en hij genas. Tijdens de zonsverduistering openbaarde God zich ook aan het hoofd van de kerk en

De kerk heeft geen deuren en is 24 uur per dag, zeven dagen per week open

vertelde hem dat vanaf dat moment Imeko de belangrijkste plaats van de kerk zou zijn. Sinds die dag is het hoofdkwartier van de kerk niet meer in een wijk van Lagos, maar in de 'hemelse stad' Imeko. Terug naar de wildernis dus.

Spirituele machten

Op de compound van de CCC wordt aan de behoefte om verlossing van lijden te vinden en om spirituele strijd te leveren voldaan. Hoe afgelegen en geïsoleerd ook, de kerk heeft geen deuren en is 24 uur per dag, zeven dagen per week open. Mensen zijn altijd welkom en kunnen zich terugtrekken in de kerk en de pastor raadplegen. In het stukje wildernis, of *mercy land*, kunnen mensen terecht om te strijden tegen spirituele machten en krachten – vergelijk het met de strijd die Jezus in de woestijn voerde tegen de verleidingen van de duivel.
Pastor Okeowo zegt dat de kerk functioneert als een spiritueel ziekenhuis. Mensen met

De leden van de CCC-kerk, 'celestians', dragen witte kleding, naar Openbaring 15.

Primair is de kerk een bron van hoop. En hoop is wat mensen nodig hebben.

een probleem in hun leven komen naar de kerk en in de kerk wordt er een behandeling van gebeden, vasten en reinigingsrituelen voorgeschreven. Op die manier worden er wonderen bewerkt in de kerk: 'Blinden zijn gaan zien en verlamden zijn gaan lopen.' Maar primair is de kerk een bron van hoop voor mensen die hoop in hun leven nodig hebben: hoop als ze geen werk hebben, geen kinderen kunnen krijgen of ziek zijn.

Verwrongen

En hoop is wat mensen nodig hebben. Volgens pastor Okeowo zijn er veel spirituele noden in Afrika, veel meer dan in Europa. Mensen voelen de invloed van hekserij in

hun leven: een spirituele macht die je leven beïnvloedt en de boel fout laat gaan. Dat mensen hiervoor gevoelig zijn is echter hun eigen schuld. Zij laten zich door de duivel leiden en leven niet volgens de regels die God in de Bijbel heeft voorgeschreven. Als je een geheiligd leven leidt, ben je niet gevoelig voor de aanvallen van heksen, want de duivel heeft geen grip op je.
De pastor is hard als het gaat om zijn eigen land en de mentaliteit van de mensen. Tot mijn schrik trok hij dit meteen door naar de Bijbel, die in de CCC als bron en spiegel voor alles wordt gebruikt. Hij zag de oorzaak van de problemen in Afrika in de vervloeking van Cham, de voorvader van het zwarte ras. Daarom kan de een miljarden op de bank hebben en de ander creperen zonder voedsel, zonder dat de rijke er naar omkijkt. Dat was volgens hem nergens in de wereld zo erg als in Afrika. De rijken en de regering kijken niet om naar de gewone mensen en niets wordt met elkaar gedeeld.
Door de vloek die rust op de nazaten van Cham zijn volgens pastor Okeowo Afrikanen meer gevoelig voor de verleidingen van spirituele machten dan mensen uit de blanke wereld of Amerika. Helaas heeft dit ook zijn impact gehad op de Celestial Church of Christ. Wat de godsdienst van de heiligen, de perfecte godsdienst had moeten zijn, is nu verwrongen door mensen. Veel dingen gaan niet zoals ze behoren te gaan, mensen modderen maar wat aan en veranderen zaken die door God zijn geopenbaard zonder erbij na te denken. Daarom vindt de kerk ook weinig erkenning over de wereld: mensen zien niet dat dit een kerk is en van God komt.

'De heiligheid van deze kerk zal mensen als een magneet aantrekken'

Redding

Ondanks de negatieve kijk op zijn land en het menselijke falen in zijn kerk ziet pastor Okeowo redding: want juist daar waar de mensen niet zoeken naar Jezus, wordt hij gevonden. Juist daar waar mensen denken Jezus niet nodig te hebben, is hij aanwezig. Juist in de problemen van het leven in Nigeria heeft God deze voorbeeldige kerk doen neerdalen. En vanuit Afrika met al haar problemen zal de heiligheid van deze kerk mensen aantrekken als een magneet en tot God brengen. Het patroon van lijden en verlossen zet zich ook hier door. De hele wereld zal weten welke wonderen God verricht in de Celestial Church. Mensen zullen zich heiligen en genezen worden. De redding van mensen die door de Celestial Church bewerkt kan worden in de wereld is een genade van God aan de wereld – via Afrika. En uit de strijdlustige houding van pastor Okeowo valt af te leiden dat daarin veel kracht te vinden is om te blijven knokken tegen het kwaad in al zijn manifestaties. Zodat ze mensen hoop kunnen blijven geven.

— Nienke Pruiksma werkt voor jongerencentrum 't WasdoM van het Dominicanenklooster in Zwolle. Ze rondt een promotiestudie af over de Celestial Church of Christ.

pepermuntje?

Halfslachtig geloven helpt de vrede niet

Vier jaar geleden ontmoette ik bisschop Josiah voor het eerst. Toen hoopte hij nog dat zijn stad niet ten prooi zou vallen aan religieus geweld. Hij rekende erop dat economische belangen deze welvarende stad zouden vrijwaren van sektarisch geweld. Maar niets blijkt minder waar. Kaduna is op dit moment verdeeld in aparte woonwijken voor moslims en christenen. Hoe heeft het zo ver kunnen komen?

Josiah Fearon, bisschop van de Anglicaanse Kerk in de Nigeriaanse stad Kaduna, kan het niet vaak genoeg herhalen: het feit dat grote minderheden van christenen in Noord-Nigeria leven te midden van een meerderheid van moslims is op zichzelf geen afdoende verklaring voor het religieuze geweld in deze regio. In andere delen van Nigeria wonen christenen en moslims, ook de minderheden, in vrede met elkaar samen. Zonder geweld. Bovendien zullen er in Noord-Nigeria altijd moslims en ook christenen wonen. Vreedzaam samenleven is de enige weg naar een vreedzame toekomst.
Maar er worden religieuze argumenten gebruikt om dit geweld te rechtvaardigen. Daarom ligt er een taak voor gelovigen om misbruik van godsdienst aan te klagen. Bisschop Fearon roept alle gelovigen op: 'Laat je stem nu horen! En werk zo veel mogelijk samen met gelovigen uit andere godsdiensten aan een vreedzame toekomst.'

Vreedzaam samenleven

Christenen en moslims zijn geroepen om te getuigen van het geloof dat hen beweegt als dienst aan God en mensen: dat is de betekenis van *zending* voor christenen en *dawah* in de islam. Dat we missionaire godsdiensten zijn, weten we van elkaar. Halfslachtig geloven helpt de vrede niet, het maakt christenen en moslims alleen maar minder geloofwaardig. In dialoog hoef je jezelf niet anders voor te doen dan je bent. Fearon pleit wel voor meer nederigheid ten aanzien van de waarheid. Op een dag staan wij voor Gods troon en pas dan weten we wie gelijk heeft gehad, en wie ongelijk.
Positief samenleven betekent in het dagelijks leven respect opbrengen voor elkaar en nabuurschap. Christenen en moslims moeten samen voortbouwen op de Afrikaanse traditie van vreedzaam samenleven. Afrika kent veel talen en volkeren. Wij moeten beseffen dat Nigeria het meest gemengde land ter wereld is, met een bijna gelijk aantal christenen en moslims die, afhankelijk van

Josiah Idowu-Fearon is theoloog en islamoloog, en aartsbisschop van het diocees Kaduna van de Anglicaanse Kerk van Nigeria. Als lid van de Nigeriaanse Nationale commissie van Religieuze leiders adviseert hij de regering over godsdienstzaken en religieus geweld. Hij is tevens voorzitter van Procmura, een oecumenisch programma voor christen-moslimrelaties in Afrika bezuiden de Sahara. Voor zijn jarenlange inzet voor goede verhoudingen tussen christenen en moslims ontving hij op 20 juni van dit jaar een onderscheiding uit handen van de aartsbisschop van Canterbury, Justin Welby, die lovend sprak: 'U hebt onvermoeibaar gewerkt voor christen-moslimrelaties en hebt daarbij buitengewone moed en visie getoond, vaak in de moeilijkste omstandigheden.'

de regio's, als meerderheden of grote minderheden met elkaar samenleven.
God heeft de wereld geschapen voor iedereen. Niemand kan alle andersgelovigen uit Gods wereld verwijderen. Kort gezegd: wij accepteren dat wij samen met anderen leven of wij gaan de ondergang tegemoet. Extremisten in christendom en islam sluiten andersdenkenden het liefst buiten – ook hun meer tolerante geloofsgenoten. Zo creëren zij zichzelf een wereld van valse eenduidigheid.

Eén God

De Bijbel – en de Koran – kennen inclusieve en exclusieve teksten. Die staan soms zomaar naast elkaar. Maar laten we goed begrijpen: ook gelovigen die exclusief denken kunnen geen kwaad zolang zij bereid zijn om in het dagelijks leven in vrede samen te leven.

'Werk zo veel mogelijk samen met gelovigen uit andere godsdiensten'

De bisschop zelf is ervan overtuigd dat er één God is. Maar stel dat anderen beweren dat er honderd goden zijn? Dat is hun zaak. In de Bijbel staan zes principes die de kern vormen van het christelijke geloof; in de

Koran staan er vijf basisprincipes voor de islam.
Die Ene God heeft alles geschapen. En Hij is groter dan alles wat Hij geschapen heeft. God vraagt aan alle mensen om in Hem te geloven. Hij is de Grootste. Hoe kunnen wij mensen ons geloof in God aanschouwelijk maken? Door ons gedrag. Mensen die dood en verderf zaaien, geloven niet in deze God. Vreedzaam samenleven is een van de beste kenmerken van de Afrikaanse traditionele samenleving. Dit klinkt vanzelfsprekend, maar juist het recht om tolerant te zijn wordt gelovigen ontnomen door hun radicaliserende broeders en zusters.

***'Our country is sinking away'* – zinkt Nigeria langzaam helemaal weg?**
De bisschop lacht een beetje – nee, zo was zijn eigen uitspraak, geciteerd uit een lezing, niet bedoeld. Maar de situatie in Noord-Nigeria is wel gewoon heel erg slecht. De bevolking is onzeker, iedereen maakt bomaanslagen mee, in kerk en moskee, op regeringsgebouwen, in militaire kampen, met liquidaties op straat en thuis … Het is duidelijk dat dit geweld niet alleen religieus gemotiveerd is. Het is een strijd om geld en macht, strijd tegen historische onrechtvaardigheid, een politieke strijd. Er is etnische rivaliteit. Die eindeloze spiraal van geweld is het verdrietige beeld van Nigeria vandaag de dag.
Er zijn structurele maatschappelijke oorzaken die ten grondslag liggen aan het geweld in het noordoosten van Nigeria. Zoals de falende of soms zelfs afwezige autoriteiten: leger en politie bieden onvoldoende bescherming aan de bevolking. Deze 'autonome' gebieden zijn vrijplaatsen voor illegale activiteiten en drugshandel. Wapens zijn in omstreden gebieden op de lokale markten te koop. Er zijn veel te veel wapens in omloop. Zeventig procent van de bevolking in Nigeria leeft onder de armoedegrens in een land dat rijk voorzien is van inkomsten uit olie. Het grote geld werkt corruptie en straffeloosheid in de hand. En er is een groot aantal kansloze jongeren die zich gemakkelijk laten rekruteren om mee te vechten, ideologisch gemotiveerd of gewoon voor het geld.

Land in verval

De bisschop spreekt graag over zijn eigen dorp in Kaduna State. Er stond een school en ook een kerk. Beide zijn afgebrand.

Is dat wat wij 'sharia-crisis' noemen?
'In mijn dorp worden nu weer jonge kinderen geboren. Voor hen geen kerk en geen school. Met iets meer idealisme was dit nooit gebeurd. Ik ken andere dorpen waar hetzelfde is gebeurd.'
Laatst werd hij gevraagd om voor te gaan in een anglicaanse kerk in Maiduguri – de stad waar Boko Haram zich gevestigd heeft. Zijn ticket was geboekt en oké; toch kon hij niet mee met het vliegtuig. Er zat niets anders op dan over land door het getroffen gebied te rijden. Eindeloos veel lege winkels en lege huizen langs de weg: een land in oorlog. De mensen zijn vertrokken naar het zuiden. Geen politie of leger te bekennen – als daarvan al iemand gekomen is om de stand van zaken op te nemen. Ze kunnen de bevolking niet beschermen. Geen school, geen handel, en kerken verbrand. Hoe kunnen de mensen hier overleven?

Rol voor religieuze leiders?

De bisschop wil dat religieuze leiders in Nigeria meer moed tonen en eerlijk zeggen waar het op staat. Het religieuze geweld wordt namelijk onderbouwd met een ideologisch vertoog waarbij religieuze argumenten ten onrechte centraal staan. Gematigde religieuze christelijke en islamitische leiders kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de bestrijding van dit geweld.
Islam en christendom veroordelen het doden van onschuldige mensen. Wie uit religieuze overtuiging onschuldige mensen doodt, diskwalificeert daarmee de godsdienst. De kern van het probleem in Noord-Nigeria is dat religieuze groeperingen te vaak ontaarden in politieke bewegingen, soms ook criminele bewegingen die uit zijn op macht en geld.
Dat deze crisis religieus is, weten we omdat onschuldige mensen omkomen omdat zij moslim of christen zijn. Mensen zijn erg ongerust over recente escalaties van het geweld. De bisschop maakte deel uit van een commissie die in Kaduna State 366 conflictsituaties in kaart heeft gebracht. Slechts vijftien conflicten waren echter ook van oorsprong religieus. De andere gingen in eerste instantie over land, eigendom en het recht om het land te bewerken. Het feit dat de oorsprong van veel conflicten niet religieus is zou veel meer moeten doorklinken in analyses en in de media. Religieuze leiders moeten er alles aan doen dit te de-escaleren.

'Do it jointly.' *Deelnemers aan een conferentie voor religieuze leiders, opgezet door bisschop Josiah Fearon*

'Mensen die dood en verderf zaaien, geloven niet in deze Ene God'

Verdachtmakingen

'Ons land is erg religieus. Nigeria exporteert de godsdienst naar andere Afrikaanse landen en over de wereld. Een kerk beginnen is hier een manier om snel carrière te maken. Populistische predikers willen liefst zo veel mogelijk gelovigen aan zich binden. Zij zeggen wat het volk wil horen: als hun kerk maar vol zit op zondag, als de collectes maar voldoende geld opbrengen. Deze religieuze leiders malen niet om vrede, dat is het probleem.'
Verdachtmakingen zijn gemeengoed, vooral ook in radicale christelijke (en moslim)-kringen. Bisschop Josiah licht toe dat hij altijd erg duidelijk is bij oecumenische vergaderingen: 'Als je iets beweert, kom dan ook met bewijzen.' Een pinksterdominee bijvoorbeeld viel de sultan van Sokoto openlijk aan tijdens een vergadering van de

Josiah Fearon: 'Eerlijk zeggen waar het op staat.'

Christian Association of Nigeria (CAN). Hij beweerde dat moslims allemaal dezelfde agenda hebben: Nigeria islamiseren. De bisschop heeft deze predikant publiekelijk

'Een kerk beginnen is hier een manier om snel carrière te maken'

uitgedaagd om zijn uitspraken te onderbouwen. Hij kon het niet.
Een andere veel gehoorde verdenking is dat Fulani-nomaden erop uit zijn alle christenen uit hun gebied te verdrijven. 'Geloof je dat? Bewijs het dan.'
De waarheid is geduldig en er komt een moment waarop duidelijk zal zijn wat waarheid is. Er is veel achterdocht onder gelovigen. 'Nigeria is een gelovige natie, maar hebben wij ook de intentie om het goede te doen?'

Verborgen tegenstander

Boko Haram heeft lang bestaan als een van de vele stromingen binnen de islam. Vroeger sprak niemand erover. De aartsbisschop

Kathedraal van de Noord-Nigeriaanse stad Kaduna

van Canterbury ging in die dagen 'gewoon' op bezoek bij de geestelijke leider van Boko Haram.

Toen Boko Haram begon te veranderen en te doden, sprak niemand er nog van zolang het moslims waren die andere moslims doodden. Totdat er een kerk werd aangevallen. De media spraken er schande van en berichten gingen de wereld over. Boko Haram werd een begrip, religieus geweld hun handelsmerk.

Boko Haram is ondergedoken toen hun eerste leider werd opgepakt en vandaag spreekt iedereen met ontzag over de 'verborgen' sjeik die deze beweging leidt. De beweging heeft geen aanspreekpunt meer voor onderhandelingen. De Islamitische Hoge Raad van Nigeria heeft in een verklaring gezegd dat ze Boko Haram zien als een criminele sekte die niets te maken heeft met de islam. De vraag die bisschop Fearon aan andere religieuze leiders stelt, is: 'Waarom zouden wij christenen moslims niet geloven die verklaren dat het doden van onschuldige men-

sen tegen de islam is? Komt het doordat wij geen vertrouwen meer hebben in moslims? Zonder vertrouwen kun je nooit samenwerken. Wij moeten elkaar vertrouwen.'

Zoek je bondgenoten

De bisschop gelooft er heilig in en heeft een serie conferenties opgezet voor religieuze leiders. Samen bespreken zij hun rol in dit proces en de mogelijkheden om erger te voorkomen. Hun land kan zich ontwikkelen, en dat begint met recht op onderwijs voor alle burgers. Van hun kant moeten religieuze leiders zorgdragen voor meer en betere kennis over het geloof, van het eigen geloof en van andere levensbeschouwingen. Religieuze leiders moeten actief pleiten voor het bestaansrecht van verschillende stromingen binnen islam en christendom. Tijdens een van deze conferenties hebben religieuze leiders de regering opgeroepen om alle religieuze groeperingen gelijke rechten te geven op grondbezit en bouwplannen. Zij eisen dat gewapende eenheden van de regering (politie en het leger) de plicht hebben om ook zogenaamde 'religieuze' gewapende bendes in bedwang te houden. Geen kerk of moskee kan burgers beschermen tegen wapens.

'... maar hebben wij ook de intentie om het goede te doen?'

Bisschop Fearon nodigt deelnemers uit om samen te komen met 'hun' bondgenoten in dezelfde regio. *'Do it jointly'* is zijn motto in de dialoog, wat inhoudt dat leiders gezamenlijk opstaan wanneer het nodig is om hun achterban aan te spreken. Dat zij naast elkaar staan in het publieke debat. Dat zij samen rechten claimen om kerk of moskee wel of juist niet te mogen bouwen. Dat zij samenwerken in de media en bij lobby bij de overheid. En dat zij zich samen inzetten voor armoedebestrijding en basisonderwijs. Ook internationale organisaties zouden wat de bisschop betreft meer met de tolerante religieuze organisaties moeten samenwerken, en daarmee tevens de interne dialoog, zoals op de conferenties voor religieuze leiders, ondersteunen.

— Cokkie van 't Leven is stafmedewerker van de zendingsafdeling van Kerk in Actie.

Een verhaal van hoop en herinnering

Chinua Achebe – Anthills of the Savannah

Het verhaal speelt in het land Kangan, waarmee onmiskenbaar Nigeria bedoeld is. Het staatshoofd is een militaire dictator die omringd wordt door marionetten en langzamerhand het contact met de werkelijkheid verliest. Hij wil president-voor-het-leven worden, maar als hij daartoe een referendum uitschrijft, stemt Abazon, één van de vier provincies in Kangan, tegen. Daarop wordt Abazon, een reminiscentie aan Biafra, door een langdurige droogte geteisterd die desastreus is – ook al doordat de regering alle waterputten laat vernietigen.

Op 21 maart 2013 overleed de bekende Nigeriaanse schrijver Chinua Achebe op 82-jarige leeftijd. In zijn eerste boek *Things fall apart* (1958) beschrijft hij hoe zijn traditionele Afrikaanse Igbo-samenleving uiteenvalt door de komst van het Britse koloniale bestuur en van westerse zendelingen. Dit boek werd een enorm succes; er zijn wereldwijd tien miljoen exemplaren verkocht. Zijn laatste boek, *There was a Country. A personal history of Biafra* (2012), is slecht gevallen; critici stellen dat dit boek over de Nigeriaanse burgeroorlog, de Biafra-oorlog van 1967 tot 1970, geen recht doet aan de complexiteit van het postkoloniale Nigeria en in feite een eenzijdig pro-Biafraans standpunt verdedigt. Maar Chinua Achebe heeft in 1987 nog een ander boek geschreven over de Nigeriaanse samenleving, namelijk *Anthills of the Savannah;* in het Nederlands uitgebracht als *Verlaten tempel van de macht* en bij een herdruk met de titel *Termietenheuvels in de savanne*. Dit tamelijk onbekende boek bevat een scherpe analyse van de postkoloniale Nigeriaanse samenleving.

Het verhaal

Er zijn drie hoofdpersonen: Sam, Chris en Ikem. Zij hebben bij elkaar in de klas gezeten op het Lord Lugard College, een middelbare eliteschool tijdens het Britse koloniale bewind. Sam gaat naar Sandhurst voor een officiersopleiding, kent een schitterende militaire carrière, en wordt na een militaire coup het staatshoofd van Kangan. Chris is na zijn studie in Engeland hoofdredac-

De Nigeriaanse schrijver Chinua Achebe (1930-2013)

teur van de landelijke krant de *National Gazette* geworden, maar wordt door Sam, die in het boek vervolgens alleen nog als Zijne Excellentie wordt aangeduid, benoemd tot Minister voor Informatie. Vervolgens vraagt Chris aan Ikem of hij zijn opvolger wil worden bij de krant. De schrijver en dichter Ikem heeft een vlijmscherpe pen en zijn hoofdredactionele commentaren, waarin hij geen blad voor de mond neemt, zijn berucht in Kangan.
De droogte in Abazon is zo ernstig dat de bevolking besluit om een delegatie naar de hoofdstad te sturen om bij de regering te pleiten voor steun en tevens excuses aan te bieden voor het feit dat men tijdens het referendum tegen heeft gestemd. De delegatie wordt niet ontvangen, waarop Ikem hen opzoekt in het hotel waar zij verblijven. Als Ikem vervolgens ook nog ingaat op een uitnodiging van de staf en de studenten van de universiteit om een voordracht te houden en daar uiterst provocerende uitspraken doet, wordt hij door de veiligheidsdiensten opgepakt en vermoord.
Chris krijgt signalen dat hij het volgende slachtoffer zal zijn en vlucht naar Abazon. Na een avontuurlijke reis komt hij daar aan en raakt verzeild in een uitbundig straatfeest – het nieuws van de verdwijning van het staatshoofd

Achebe stelt steeds weer de vraag waar een tegenbeweging te vinden is

is net bekend geworden. Als hij ziet dat een dronken politieman een jong meisje, zijn medepassagier in de bus naar Abazon, probeert te verkrachten, komt hij tussenbeide en wordt vervolgens bruut door de politieman dood geschoten.

Veelkleurig

Achebe lijkt in deze roman een uiterst negatief beeld te schetsen van zijn Afrikaanse samenleving. De drie hoofdpersonen zijn dood, de droogte blijft bestaan en ongetwijfeld komt er weer een nieuw regime dat op dezelfde voet verder zal gaan.
De roman is echter veelkleuriger en staat vol met prachtige verhalen over de krankzinnige – en voor mij persoonlijk heel herkenbare – toestanden uit het

Nigeria van de jaren tachtig van de vorige eeuw, zoals het verkeer in de grote steden, het rijgedrag van taxichauffeurs, de wegversperringen waar betaald moet worden, de minder opgeleide mensen met hun pidgin-Engels, de opkomst van de pinksterkerken, artsen die eerst betaald moeten worden voor ze een behandeling beginnen enzovoorts.
Ook bevat het een scherpe analyse van de complexiteit van de postkoloniale Nigeriaanse samenleving. Daaruit neem ik enkele thema's die ik hieronder kort uitwerk.

Macht

De hele roman gaat over de macht van een kleine groep mensen die geleidelijk geïsoleerd raakt en zich vervreemdt van een bevolking die ze zou moeten dienen. Zijne Excellentie is in het begin nog een tamelijk rationele regeringsleider, maar raakt, mede door zijn ontmoetingen met andere Afrikaanse leiders – het is de tijd van Idi Amin en keizer Bokassa – steeds meer vervoerd door de idee van zijn bijzondere positie als president-voor-het-leven.
Het gewone volk wordt door hen afgeschilderd als de armen die gewend zijn om het beroerd te hebben, die niet kunnen omgaan met luxe en welvaart; eigenlijk eenzelfde redeneertrant als de blanken gebruikten voor alle Afrikanen tijdens de koloniale periode.
'Geef ze brood en spelen' is het motto, en dan volgt een afschuwwekkend verslag door Ikem van de openbare executie van vier ter dood veroordeelde misdadigers – duizenden toeschouwers zijn erop afgekomen en zij juichen en klappen als de doodstraf voltrokken wordt.
Macht moet gehandhaafd worden en dat leidt tot een nieuwe macht, de veiligheidsdiensten die tegenstanders opsporen en zo nodig doen verdwijnen om uiteindelijk zoals in deze roman zelf de macht te grijpen. Het begin van een politiestaat.

Oppositie

Achebe stelt steeds weer de vraag waar een tegenbeweging te vinden is. De delegatie uit Abazon legt zich neer bij het feit dat de droogte kennelijk gezien moet worden als een straf dat zij tegen stemden. Artsen en andere beroepsgroepen zoeken kritiekloos wegen naar rijkdom en welvaart.
Als Ikem de wat linkse staf en de studenten van de universiteit toespreekt, komt een discussie op gang over de noodzaak om het land onder een democratisch dictatorschap van het proletariaat te stellen, arbeiders en boeren, maar waar zijn die als collectief te vinden? De meeste vakbonden zijn ronduit parasieten. Linkse – net als de rechtse – ideologieën met visioenen van een

overwinning op de onderdrukker en van het scheppen van een nieuwe hemel en nieuwe aarde vol solidariteit, gerechtigheid en vrijheid zijn grote illusies, laat Achebe Ikem in zijn roman zeggen.
Eigenlijk zijn het in de roman alleen de taxichauffeurs die als kleine georganiseerde groep weerstand bieden. Zij maken het mogelijk dat Chris naar Abazon in het noorden vlucht.

Woord en verhaal

Ikem heeft een scherpe pen en schrijft openlijk zijn kritiek op machtsmisbruik door de overheid en de elite in zijn hoofdredactionele commentaren. Zijn mening telt, maar dat kan hem uiteindelijk niet redden.
Toch moet het verhaal verteld worden. Wat is gebeurd mag niet vergeten worden. Een oude man uit de delegatie uit Abazon gebruikt daarvoor de parabel van de schildpad en het luipaard. Een luipaard heeft lange tijd geprobeerd de schildpad te pakken te krijgen. Op een dag is het hem gelukt en hij staat op het punt de schildpad te doden. De schildpad vraagt om een laatste gunst, een paar ogenblikken tijd om na te denken, waarop hij furieus met zijn poten het zand onder zich wegkrabt en in alle richtingen gooit. Het luipaard vraagt waarom hij dat doet en krijgt als antwoord: 'Zelfs als ik straks dood ben zullen voorbijgangers als ze hier langs komen zeggen: Ja, een makker en zijn tegenstander hebben hier gevochten; hij heeft verloren, maar wel gevochten.'

Hoop

'Komt het ooit wel goed in dit Afrikaanse land?' is de vraag die opkomt als je Achebe volgt in zijn vertellingen. Van de machthebbers en de elite moeten we het niet hebben, de traditionele samenleving lijkt geen vruchtbare bron meer voor nieuw leven, het woord wordt het zwijgen opgelegd en alleen de herinnering 'we hebben het geprobeerd, maar hebben verloren' blijft in de harten gegrift.
En dan bloeit er iets moois op in het laatste hoofdstuk. Het gaat om Beatrice en Elewa, de partners van Chris en Ikem, om de vrouw van een van de chauffeurs, het meisje dat bijna verkracht werd en het dienstmeisje dat zich bekeerd heeft tot een pinksterkerk. Er zijn wel mannen aanwezig, zoals de studentenleider Emmanuel die Chris op zijn reis naar het noorden heeft be-

geleid en getuige is van zijn dood, de moslimofficier Abdul die het niet kan verkroppen dat het leger deel gaat uitmaken van de politiestaat en die Beatrice in geheimzinnige telefoontjes steeds waarschuwt dat de veiligheidsdiensten Chris weer op het spoor zijn, en de taxichauffeur die Chris de hoofdstad heeft uit gesmokkeld, maar zij spelen niet de hoofdrol.
Het gaat in feite om de vrouwen. Elewa blijkt zwanger te zijn van Ikem en bevalt van een dochter. Beatrice die al die tijd voor Elewa heeft gezorgd, besluit

Het verhaal moet verteld;
wat is gebeurd mag niet vergeten worden

dat er een naamgevingsceremonie voor de nieuwgeborene moet komen. De hele groep vrienden is aanwezig. Eigenlijk moet deze ceremonie door de oudste man in de familie uitgevoerd worden, maar als Elewa's familie – uit schaamte – niet komt opdagen, besluit Beatrice de ceremonie zelf uit te voeren. Ze geeft het meisje de naam Amaechina, 'dat het pad nooit afgesloten mag worden'. Het pad van Ikem en van zijn ideeën. 'Onze acties kunnen mislukken', zegt ze, 'maar we mogen nooit accepteren dat ons denken ingeperkt wordt; het zal altijd blijven gaan om Ideeën en de Mensen die ze blijven verkondigen.'

Uitdagingen

Anthills of the Savannah verscheen in 1987. Hoe relevant is deze roman van Chinua Achebe in 2013 voor het begrijpen van hetgeen zich in Afrika afspeelt? Het is duidelijk dat ook nu nog tal van Afrikaanse landen – Democratische Republiek Congo, Equatoriaal Guinea, sommige ex-kolonies van Frankrijk zoals Togo en Kameroen – zich min of meer bevinden in een situatie zoals in *Anthills* wordt beschreven. Macht en onmacht, machthebbers en slachtoffers, rijken en armen.
Dat het ook anders kan bewijzen landen als Ghana en Senegal, waar zittende presidenten die democratische verkiezingen verliezen, opstappen en plaats maken voor hun opvolgers. Het blijven uitzonderingsgevallen, maar ze zijn er wel. Op een aantal punten blijft Achebe's boek uitdagen; ik noem er drie.

- *Het trauma van een verloren strijd om onafhankelijkheid.* Er is veel kritiek geweest op Achebes laatste boek over zijn Biafra-ervaringen. Het zou te eenzijdig zijn geweest. In *Anthills* speelt Biafra een belangrijke rol en wel in de zin dat al het denken en handelen in het teken staat van vergane hoop op autonomie en zelfbeslissingsrecht. Wat overblijft is los gekrabd zand als herinnering aan het feit dat de schildpad wel heeft gevochten maar heeft verloren. De

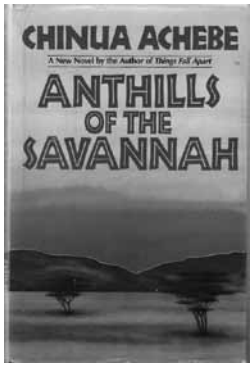

dorre droogte in Abazon blijft verschroeien.
Er zijn natuurlijk veel meer groepen en volken in Afrika die zo'n 'Biafra-ervaring' hebben. Hoe gaan zij om met een collectief trauma? Eigenlijk weten we daar weinig van behalve dat het heel lang doorwerkt, net als het trauma van de holocaust en de verschrikkingen van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog.

- *De rol van vrouwen.* Ook op dit punt is de dichter en schrijver Ikem de spreekbuis van Achebe. In een uitvoerig exposé benoemt Ikem de structurele onderdrukking van de vrouw in zowel het Oude Testament als binnen de Afrikaanse verhalende cultuur. Vervolgens het ophemelen van de vrouw als een Moeder van God of een Opper-Moeder; er verandert eigenlijk niets maar de man voelt zich tevreden. Kijk eens hoe genereus hij is. Maar wat zal de nieuwe rol van de vrouw zijn? Ikem weet het niet, maar weet wel dat wij mannen het nooit aan de vrouwen hebben gevraagd.

Hierboven zagen we dat Achebe hoop voor de toekomst – beetje bij beetje, langzaam en niet spectaculair - in handen legt van vrouwen, sterke vrouwen.

- *Het vrije woord, de vrije gedachte.* In 1987 mocht je in Nigeria blij zijn als er een telefoon werkte en nu word ik in Nederland bijna wekelijks mobiel gebeld door mensen uit 'ons dorp' in Nigeria die vragen hoe het met ons en de kinderen gaat. Vaak geeft in Afrika de staatstelevisie nog de ouderwetse beelden van overheidsdienaren bij openingsceremonies van bruggen, scholen, putten en wegen: 'Kijk hoe goed we het doen'. Op internet echter verschijnen steeds vaker de youtubefilmpjes die heel ander nieuws verspreiden.

Staat ons en de Afrikanen ook een 'Afrikaanse lente' te wachten, en hoe zal die er uitzien?

De titel van de roman *Anthills of the Savannah* is ontleend aan de hymne op de zon die Ikem schrijft als parabel op het verschroeiende bewind van de militaire dictatuur. De gewone man en vrouw worden als kakkerlakken vertrapt, de vogels smelten weg en de vlinder ligt geroosterd op de grond, de kale bomen lijken bronzen beelden. Maar daar staan nog de termietenheuvels die alles overleven en het groene gras op de savanne in herinnering brengen dat bosbranden vorige jaar het land hebben zwartgeblakerd. Hoop en herinnering.

— Jaap Breetvelt werkte van 1972 tot 1979 als tropenarts te Itigidi in een ziekenhuis van de Presbyterian Church of Nigeria.

Het spijkerkruis van Maiduguri

Na de Tweede Wereldoorlog bracht de provoost van Coventry Cathedral een kruis naar de Frauenkirche in Dresden. Het kruis was gemaakt van timmermansspijkers, gevonden tussen de brokstukken van de gebombardeerde kathedraal. Het was een teken van verzoening en van de uitbanning van haat- en wraakgedachten die indruisen tegen de boodschap van Christus.

In 2009 was ik in Maiduguri in Noord-Nigeria, juist nadat het enkele dagen ervoor tot een gewelddadige confrontatie was gekomen met de Boko Haram. Het geweld had rond de duizend slachtoffers geëist – de meesten van hen waren leden van de sekte. Maar ook vele politieagenten en militairen kwamen om het leven, evenals enkele christenen. Behalve de politiebureaus en andere overheidsgebouwen waren ongeveer dertig kerken beschadigd of vernietigd. Enkele van die vernielde kerken heb ik bezocht, evenals het hoofdkwartier van de sekte, dat door het leger uiteindelijk met grof geschut was gebombardeerd. Tijdens het bombardement bevonden zich op het terrein vele mannen, vrouwen en kinderen, die daar tegen hun wil als gijzelaars vastgehouden werden. Geschokt liep ik door de soms nog walmende as, as van gebouwen en as van mensen. Om mij heen puinhopen, flarden van kleding, bloed, dood en vernietiging. In gedachten verzonken begon ik spijkers te verzamelen. 's Morgens was ik daar al mee begonnen toen ik sprakeloos in de ruïne van een door Boko Haram verwoeste kerk stond. Nu kwamen daar onbewust ook een paar spijkers uit het gebouw van Boko Haram bij. Toen ik 's avonds alleen in mijn kamer was en probeerde te verwerken wat ik gezien had, maakte ik er spontaan een kruis van.

Natuurlijk zijn er grote verschillen tussen Coventry-Dresden en Nigeria. Waar het mij om gaat zijn niet zozeer de historisch-politieke, maar veeleer de theologische vragen. Waar is God in dit alles? In overeenstemming met de grondgedachte van het spijkerkruis van Coventry antwoord ik met Mattheüs 25: Christus staat aan de kant van degene wiens recht wordt geschonden. Ongeacht in welke naam het gebeurt. Ongeacht wie het slachtoffer is, christen of moslim of wie dan ook.

Het lijkt mij daarom theologisch noodzakelijk om niet alleen te spreken over christenvervolging, maar ook over Christus-vervolging, die niet alleen mensen van het christelijk geloof aangaat. Soms zijn het zelfs christenen die omwille van hun geloof Christus vervolgen.

Vertaald en bewerkt door Wilbert van Saane

— Jochen Kirsch is teamleider Afrika en programmacoördinator voor Nigeria en Kameroen bij Mission 21 in Bazel, Zwitserland.

Inspiratiedag WNM

Missionarissen en hun opvolgers staan centraal bij de Week voor de Nederlandse Missionaris, die elk jaar met Pinksteren wordt gehouden. In april organiseerde de WNM een Inspiratiedag, waarin een traditionele missionaris en een jonge missionair werkster vertelden over hun ervaringen. Broeder Jan Heuft (73) is al meer dan veertig jaar missionaris in Algerije. Hij werkt bij een centrum waar mensen in nood hulp kunnen krijgen. Heel vaak zijn dat migranten die op hun weg naar Europa in Algiers zijn blijven steken. In Algerije is het behoorlijk spannend om christen te zijn. Enerzijds zijn er uitbarstingen van geweld, waarbij er vele doden vallen, en waarbij christenen bepaald niet worden gespaard, anderzijds is er veel sympathie en actieve steun van de lokale bevolking voor zijn werk. Een ander gevaarlijk land is Colombia, waar Pritha Belle (27) gewerkt heeft aan het bevorderen van vrede en mensenrechten. Hoewel het land in overgrote meerderheid een christelijke bevolking heeft, is het erg riskant om je christelijke overtuiging in daden om te zetten.

Eerste Hendrik Kraemerlezing

Op 17 mei 2013 – het was op die dag precies 125 jaar geleden dat Hendrik Kraemer werd geboren – werd de eerste Hendrik Kraemerlezing uitgesproken door Kwabena Asamoah-Gyadu. De Kraemerlezing werd belegd door de leerstoel missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit, een leerstoel die momenteel door dr. Mechteld Jansen wordt bezet. Met de instelling van de Kraemerlezing wil de PThU de erfenis van Kraemer eren door vernieuwende missiologen een platform te bieden. Kwabena Asamoah-Gyadu, hoogleraar aan Trinity Theological Seminary in Ghana, ging in zijn lezing in op de missionaire betekenis van Afrikaanse diasporagemeenschappen in Europa. Hij concludeerde dat 'het verlangen om Europa tot Christus te brengen misschien niet onmiddellijk zichtbaar is, maar dat de aanwezigheid van migrantenkerken in seculariserende contexten als Europa een teken is dat het evangelie op levendige wijze spreekt, ook al wordt het verkondigd door kwetsbare mensen die overgeleverd zijn aan immigratiewetten.' De tekst van de lezing is op *www.pthu.nl* terug te vinden.

Doris Peschke over zending en migratie

Doris Peschke werkt voor de Churches' Commission for Migrants in Europe (CCME). De CCME is een oecumenische organisatie die kerken helpt zich in te zetten voor migranten en die een inclusiever migratiebeleid in Europa bepleit. Doris Peschke was op 7 juni 2013 te gast bij de Nederlandse Zendingsraad. Ze wees op de schrijnende toestanden aan de Europese grenzen, waar nog steeds velen omkomen in een poging Europa binnen te komen. Volgens Peschke is het al te gemakkelijk om landen als Griekenland de schuld te geven. In plaats daarvan moet de verantwoordelijkheid in Europa gedeeld worden. De kerken hebben daar een rol in te spelen, aldus Peschke. Zij weten immers dat diversiteit een gave van God is en kunnen dat in het kerkelijke leven laten zien. Ook ziet Peschke mogelijkheden tot samenwerking tussen kerken en overheden. 'Maar,' waarschuwde ze, 'we moeten ook waakhonden zijn en in de gaten houden of de juiste wetten aanwezig zijn en of de overheden deze wetten naleven. Ik pleit er met nadruk voor dat kerken zich niet afzijdig houden van wetgeving.'
De andere spreker op deze bijeenkomst was Samuel Lee, verbonden aan de Foundation University in Amsterdam, een instituut dat opleidingen aanbiedt aan migranten. Volgens Lee hebben migranten veel te bieden aan ontvangende gemeenschappen, juist op geestelijk gebied: 'Ik geloof dat de gekoloniseerde landen op mysterieuze wijze een opdracht hebben om het evangelie te brengen naar de landen van hun voormalige kolonisatoren.'

Inspiratiemiddag Micha

Zorgboerderij Het Paradijs bij Barneveld was de plek waar Micha Campagne op 28 juni 2013 een bijeenkomst organiseerde voor mensen die in hun eigen organisaties de Micha-campagne ondersteunen. Spreker was Joel Edwards, directeur van Micah International. In oktober zal er een actie plaatsvinden tegen corruptie. Wereldwijd gaat er naar schatting jaarlijks een biljoen dollar om in economisch onrechtvaardige transacties: omkoping, belastingontduiking, belastingontwijking, schimmige handel, *land grabbing*, gebrek aan transparantie. Corruptie is niet onschuldig: ze doodt vele mensen. Willen we verzoend met God leven, dan kunnen we niet voorbijgaan aan dit probleem. Daarom wil de actie Exposed 2013 dit probleem wereldwijd op de agenda zetten. De deelnemers aan de bijeenkomst zullen er ongetwijfeld op doorgaan. Edwards prees de inzet van Micha Nederland, een van de creatiefste afdelingen.

Jubileum EZA

Op zaterdag 1 juni 2013 vierde de Evangelische Zendingsalliantie (EZA) haar veertigjarig bestaan. Dat gebeurde in de Zuidkerk (Thousand Hills International Church) in Hilversum. Een van de sprekers was Otto de Bruijne. Hij sprak naar aanleiding van Openbaring 22:17: 'De geest en de bruid zeggen: Kom!' De Bruijne ging in op de verbinding tussen zending en het toekomstvisioen dat de Bijbel schetst. Zending is als een anker uitgooien naar voren, als het aan land trekken van een schip. Over de toekomst sprak ook Evert van de Poll, schrijver van het boek *Door de wereld gaat het Woord*, dat ter gelegenheid van het EZA-jubileum verscheen. Van de Poll gaf aan hoe de evangelische zending volgens hem op de toekomst kan anticiperen. Het gaat in zending niet meer om 'the west to the rest', maar om wereldwijde netwerken. De babyboomgeneratie zal nu plaatsmaken voor de millenniumgeneratie: de jongeren die na de val van de muur in 1989 geboren zijn. Zij lijken veel gemakkelijker interculturele contacten te leggen, aldus Van de Poll. De uitdaging voor de oudere generatie zendingsmensen is om deze nieuwe generatie ruimte te geven en onder hun leiding samen in de zending te staan. Op *www.eza.nl* is in woord en beeld een verslag van het jubileum te vinden.

Bezinning op voedsel in relatie tot godsdienst

FoodFirst is een initiatief van een bonte club organisaties die het vraagstuk van landbouw en voedsel op de politieke agenda wil houden vanuit de invalshoek van de nieuwe werkelijkheid in onze wereld. Bij de initiatiefnemers zitten onder andere Socires (een katholieke denktank), twee ministeries, de Floriade, en een bank. FoodFirst organiseert een lezingencyclus over het voedselvraagstuk. Een van de thema's was onlangs: Cultuur, religie en voedsel. Henk Jochemsen sprak hier over de (joodse) spijswetten, die een uitdrukking zijn van respect voor de scheppingsorde. Een juiste relatie met de goddelijke wereld gaat samen met een juiste relatie met de stoffelijke wereld. Joris Lohman belichtte de Slow Foodbeweging. Opgekomen in de steden, waar mensen nauwelijks nog verbinding hebben met hun voedsel, is het nu een belangrijke trend geworden. Ton Duffhues ging in op de waarde van het land. In de kunst zie je vaak een verbeelding van het boerenleven die duidelijk stads gekleurd is: de boer als universeel verlangen met de grond verbonden te zijn, een verbondenheid die de stadsmens is kwijtgeraakt. Intussen wordt de landbouwproductie steeds groter, steeds weer in een tempo dat een generatie daarvoor niet voor mogelijk had gehouden.

Roel Jongeneel belichtte het feit dat de economie sinds de Verlichting in het teken staat van het steeds meer, terwijl godsdiensten altijd een idee hebben gekoesterd van zelfbeperking. Paradoxaal genoeg zijn er veel christenen geweest die het liberale economisch denken hebben doorgezet. Het religieus denken zou op een nieuwe manier moeten worden ingezet.

Afrikanen tussen knel en kansen

Het migratiebeleid in Europa is gebaseerd op de illusie dat migratie te sturen is. In feite hebben zich in de afgelopen veertig jaar diverse ontwikkelingen voorgedaan die leiden tot het verlangen van mensen in het Zuiden om elders een bestaan op te bouwen. Zo lang dit verlangen blijft, zullen er mensen zijn die de sprong wagen, vaak met veel ellende tot gevolg. Van de andere kant creëren migranten ook hun eigen kansen, en zelfs kansen voor de mensen in hun land van herkomst. Dit alles vormde het onderwerp van een studiedag van vertegenwoordigers van missionaire religieuze instituten (kloosterordes), die op 26 juni 2013 werd gehouden in de Hoogstraatgemeenschap in Eindhoven.
De dag werd geopend met een van de bijbellezingen die hoort bij de datum, het verhaal van de belofte van God aan Abraham uit Genesis 15. In dit verhaal twijfelt Abram, de aartsvader van alle migranten, aan de betere toekomst die hem in het vooruitzicht is gesteld. Vervolgens schetste Mpanzu Bamenga van *Vluchtelingen in de Knel* de noodsituaties waarin Afrikanen soms terechtkomen, en hoe zijn organisatie hen probeert te helpen. Jeroen Doomernik van het *Institute for Migration and Ethnic Studies* schetste een plaatje dat verklaart waarom er wereldwijd zo veel gemigreerd wordt. Vooral de combinatie van een jonge bevolking in Afrika en het gebrek aan toekomstmogelijkheden aldaar leidt tot migratiepogingen. Hij wees erop dat in Afrika migratie naar Europa meestal geen individuele actie is, maar een investering van de familie in een betere toekomst voor allen. Ten slotte vertelde Byoli Ikele hoe de stichting *Bambale* ontwikkelingsprojecten in de Democratische Republiek Congo ondersteunt. Tussendoor werden de deelnemers rondgeleid in de bijzondere gemeenschap die in de Hoogstraat bestaat.

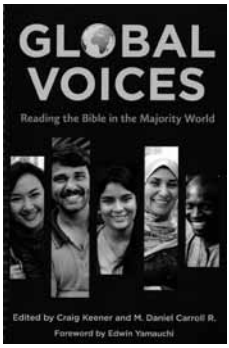

Craig Keener and M. Daniel Carroll R., *Global Voices. Reading the Bible in the Majority World*, Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2012, 126 bladzijden, € 17,49

Dit boek is een verzameling essays en reacties, gebaseerd op lezingen uitgesproken tijdens de Society for Biblical Literature in 2011. Het thema van die bijeenkomst was 'Global Readings'. Het doel was westerse bijbelwetenschappers bewust te maken van perspectieven uit andere werelddelen.
Vijf bijbelwetenschappers gaan op verschillende onderwerpen in. Zo is daar Daniel Carroll Rodas, een Guatemalteekse Amerikaan: immigrant en opgegroeid in de Verenigde Staten. Hij breekt een lans voor een multi-etnische benadering van bijbelteksten. Hij roept op met name migratieperspectieven serieus te nemen. Verschillende culturen leggen bijbelteksten verschillend uit en dit is een belangrijke academische oefening, zo stelt hij, maar het helpt mensen ook zich in de tekst te herkennen. Het verhaal van Jozef laat bijvoorbeeld zien hoe je in een vreemd land een nieuw bestaan opbouwt. De reactie op zijn essay gaat nog een stap verder: deze multi-etnische benadering is een plicht; daarmee vervullen we het gebod van Jezus: 'Heb je naaste lief'. Ook andere schrijvers noemen het thema migratie. Het boek Daniël wordt bijvoorbeeld een handleiding 'survival voor migranten' genoemd.
De auteurs pleiten allen voor een multiculturele benadering van de Bijbel: niet alleen de stemmen uit het verleden in gesprek brengen met het heden, maar juist de verscheidenheid in de mondiale context laten zien. Omdat anderen ons aanvullen, corrigeren of nieuwe inzichten geven. Het is in dat licht verwonderlijk dat er geen niet-westerse wetenschappers aan het woord komen. Op één na komen alle auteurs uit de Verenigde Staten. Desondanks geeft de bundel een aardig inzicht in hoe migranten de brug slaan tussen een westerse en niet-westerse benadering van bijbelteksten.

— Hester Oosterbroek, relatiebeheerder op de afdeling Zending bij Kerk in Actie

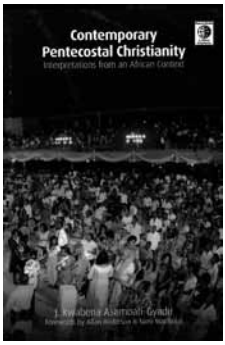

J. Kwabena Asamoah-Gyadu, *Contemporary Pentecostal Christianity. Interpretations from an African Context*, Oxford: Regnum Books International, 2013, 194 bladzijden, € 25,99

De auteur is hoogleraar pentecostale/charismatische theologie aan het Trinity Theological Seminary in Ghana. In dit vervolg op zijn dissertatie *African Charismatics* (2005) behandelt hij specifieke geestelijke praktijken in West-Afrikaanse pinksterkerken, zoals gebed, zalving, avondmaal en bijbelgebruik. Hij richt zich vooral op Ghana en Nigeria.
Asamoah-Gyadu interpreteert het pinksterchristendom tegen drie achtergronden. Ten eerste staan de pinksterkerken in de traditie van de Afrikaanse onafhankelijke kerken (AIC's). Gebruiken van de AIC's ziet hij in het contemporaine pinksterchristendom terugkeren. Het gaat vaak om zaken waartegen de traditionele protestantse kerken zich verzetten, zoals zalving met olie en het toeschrijven van genezende kracht aan de elementen van het avondmaal.
Daarom beschouwt Asamoah-Gyadu de pinksterkerken mede als een reactie op de traditionele zendingskerken. Vernieuwing is dan ook een essentieel onderdeel van het zelfbeeld van de Afrikaanse pentecostals. Het gaat hen vooral om het herstel van de *charismata* in een droge en verdeelde kerk (5, 6).
In de derde plaats zijn de hedendaagse pinksterkerken wat Asamoah-Gyadu betreft authentiek Afrikaans. Afrikaanse christenen hebben zich het pentecostalisme toegeëigend en het aangepast aan hun contextuele behoeften. Daarmee stelt hij zich teweer tegen de theorie die het pentecostalisme als een puur Amerikaans exportproduct bestempelt. Hij vindt het Afrikaanse pinksterchristendom relevant en aantrekkelijk, omdat het ruimte biedt aan traditionele religieuze voorstellingen. Zo komen traditionele goden en geesten in het pentecostalisme terug als demonen die het de mens moeilijk maken (44). Het geven van tienden lijkt op de transacties met de goden die plaatsvonden in traditionele heiligdommen (81). De Bijbel wordt gelezen en geloofd, maar ook gebruikt als een soort talisman (178).
Vraagtekens plaatst Asamoah-Gyadu bij de overmatige nadruk op overwinning, bevrijding en welvaart. In navolging van Luther onderstreept hij dat genade door het kruis gegeven wordt. *WvS*

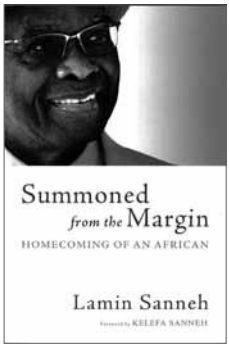

Lamin Sanneh, *Summoned from the Margin. Homecoming of an African*, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012, 281 bladzijden, $ 24,00

In deze diepgravende memoires sleept Lamin Sanneh zijn lezers mee op de existentiële en intellectuele ontdekkingstocht van zijn leven. Sanneh is hoogleraar zending en wereldchristendom aan Yale University. Hij is vooral bekend geworden vanwege zijn niet-aflatende nadruk op de vertaalbaarheid van het evangelie en het post-westerse christendom in Afrika en andere continenten. Bekende titels van zijn hand zijn *Translating the Message* en *Whose Religion Is Christianity?*

Zijn levensverhaal maakt duidelijk waarom de vertaalbaarheid van het evangelie bij hem zo centraal staat. Sanneh groeide op in een moslimgezin in Gambia. Het Arabisch werd er letterlijk bij hem ingeslagen op de koranschool. Later, na zijn bekering, ontdekte hij hoe het Afrikaanse christendom zich vormde doordat westerse zendelingen de Bijbel vertaalden en het evangelie verkondigden in de landstalen. Hij wijst erop dat in de meeste Afrikaanse landen God een heilige naam draagt die al voor de komst van het christendom bekend was, in tegenstelling tot het universele 'Allah' in de islam. Herhaaldelijk laat Sanneh merken hoe belangrijk volgens hem de pre-islamitische en pre-christelijke tradities zijn.

Het relaas van zijn bekering is intiem en fascinerend. Het keerpunt kwam voor hem tijdens een strandwandeling. 'The short, small step I took to suspend my seaside stroll and head home turned me in a new direction: I had to follow Jesus as the crucified and risen One' (102). Lang zocht hij naar een kerk waarin hij gedoopt kon worden en als volwaardig lid functioneren. Na veel tussenstations werd zijn geestelijke thuis uiteindelijk de Rooms-Katholieke Kerk. 'Catholicism met my need for Christianity with a social, communal face, of faith as the New Israel that draws the peoples of the world in one family of God' (268).

— Wilbert van Saane, stafmedewerker bij de Nederlandse Zendingsraad

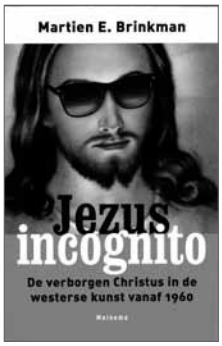

Martien E. Brinkman, *Jezus incognito. De verborgen Christus in de westerse kunst vanaf 1960*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2012, 240 bladzijden, € 29,90

Er is dikwijls een grote spanning voelbaar tussen geloof en kunst. Er was een tijd dat de bioscoop voor velen een onheilsplek was waar je als gelovige niet mocht zijn. Van hun kant zijn kunstenaars ook vaak afstandelijk ten opzichte van de kerk. Martien Brinkman, hoogleraar interculturele theologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, heeft zich verdiept in diverse uitingen van westerse kunst en ziet relaties tussen vragen en thema's die in de kunst aan de orde zijn en in het verhaal van Jezus.
Het begrip religie duidt op verbondenheid. Deze kan ook worden gevonden in een seculiere context. Toch kun je van daaruit een verband leggen met het christelijk geloof. Verwijzend naar Psalm 8 stelt Brinkman: 'We blijven in het goddelijke toch het waarachtig menselijke zoeken en in het menselijke het waarachtige goddelijke' (32). In het menselijke is er iets dat het 'waarachtig menselijke overstijgt'. Dat is aanleiding om te spreken over transcendentie. Brinkman noemt vier identiteitskenmerken van Jezus: geroepen van hogerhand, een boodschap van een radicaal andere wereld, een levensinzet ten behoeve van anderen en levensvoltooiing geschonken over de grens van de eigen dood heen. Zo richt Brinkman vanuit een theologische belangstelling zijn aandacht op werken van verschillende kunstenaars: de filmmakers Gabriel Axel, Ingmar Bergman, Krzysztof Kieslowski, Lars von Trier; de literatoren Peter de Vries, J.M. Coetzee, Arnon Grunberg, Les Murray, Dzelaw Milosz; en de beeldende kunstenaars Leonardo da Vinci, Andy Warhol, Frans Franciscus, Harald Duwes.
De analyse is boeiend en verrassend. Een boek geschikt voor persoonlijke verdieping, maar zeker ook voor groepsactiviteiten rondom geloof en kunst.

— Rein Veenboer, studentenpredikant te Leeuwarden

Fatih Akin
Auf der anderen Seite
2007

Als de film afgelopen is, denk je nog een hele tijd na over de boodschap. Het gaat over ouders en kinderen. Het gaat ook over Turken en Duitsers, over oosterlingen en westerlingen, over de spanningen die er in heel wat Europese landen zijn tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Ondertussen krijg je ook een kijkje in het Turkije van vandaag.
De film heeft drie verhaallijnen: die van een Duitse dochter met een Duitse moeder en een Turkse vriendin; van een Turkse zoon met een Turkse vader en een Turkse vriendin die ook nog ergens een dochter blijkt te hebben; en die van de twee vriendinnen, een Duitse en Turkse.
Naarmate de film verdergaat groeit het begrip, maar ondertussen ben je als kijker al lang geschokt geraakt over de moorden die hebben plaatsgevonden. Per ongeluk, en daardoor verschrikkelijk tragisch, maar toch. De hoofdfiguren in de film blijken ook niet allemaal vlekkeloos. En dan komt in het laatste half uur van de film bovendien een bijbelverhaal naar voren, het verhaal over het offer van Isaak op de berg Moria. Dit verhaal wordt ook in de wereld van de islam verteld, al blijft daar onduidelijk welke zoon geofferd wordt. Dat offer wordt gebracht in opdracht van God, hoewel in beide verhalen de zoon blijft leven.
Wat is dit voor film? Een film met kritiek op de islam? Een film met kritiek op alle religie? Nee, dat niet. De film is eigenlijk als het leven zelf, waarin je elkaar soms pas begrijpt als het te laat is. En dat stemt tot nadenken, omdat het einde van de film de hoop vasthoudt dat het misschien niet altijd te laat is.

— Freek L. Bakker, docent Interculturele theologie, hindoeïsme en boeddhisme aan het departement Theologie van de Universiteit Utrecht

Arifa
Anatolian Alchemy
Mundus Production
2012, circa € 22,-

Het is weer gelukt een cd te vinden met zogenaamde wereldmuziek die ik u zonder terughoudendheid kan aanbevelen, ook al is er geen zang op te horen. *Anatolian Alchemy* is het tweede album van Arifa, een internationaal ensemble dat vanuit Nederland werkt. De musici zijn ieder voor zich vakmensen. Vanuit hun eigen cultuur en vakkennis brengen zij hun stijlen in de muzikale ontmoeting samen en dan ontstaat er, schijnbaar moeiteloos, iets werkelijk nieuws. Het klinkt ontspannen en tegelijk prikkelend.
Alex Simu (Roemenië) is de componist van bijna alle nummers. Hij bespeelt de sax, de clarinet en, jawel, de laptop. Mehmet Polat (Turkije) horen we op de ud, dat zusje van de luit. Hij speelt in een opvallende combinatie met Franz von Chossy (Duitsland), een klassiek opgeleid pianist. Sjahin During (Turkije en Nederland), tot slot, is op zijn Afro-Anatolische percussie-instrumenten de subtiel stuwende kracht van het kwartet. Samen mengen ze oude muziektradities uit het Midden-Oosten, de Balkan en West-Europa met jazz en hedendaagse improvisaties. Kenmerkend is dat ze de luisteraar niet overdonderen, maar verleiden om binnen te gaan. Er zit geen dwang in hun stijl, maar ruimte en vrijheid. Deze musici houden van kwaliteit. Daarmee voel je je als luisteraar serieus genomen. Er zijn nummers bij, zoals 'Queen of Carthage', waarbij ik op het puntje van mijn stoel zit om te horen hoe het verder zal gaan. In het titelnummer gaan de ud en de sax op een fantastische en verrassende manier samen. Soms dromerig, dan weer heel aards en jazzy, steeds prikkelend. 'Border with my heart' klinkt voorzichtig zonder aarzelend te zijn. Het slot kan niet beter: langzamerhand verdwijnen alle instrumenten, totdat slechts de klarinet nog overblijft met zijn ene a^2 en ik naar meer verlang. Een aanrader dus.

— Marianne Verkade, zangpedagoge met wereldwijde ervaring

25-27 september 2013
European Evangelical Missionary Alliance (EEMA)

Leiders van de evangelische missionaire organisaties uit verschillende Europese landen komen eind september samen op Mallorca om te spreken over contextualisatie, volgens de EEMA een thema van blijvend belang. Wat zijn de principes die vandaag gevolgd worden in missionaire contextualisatie? Wat zijn de ontwikkelingen in kringen die werken met de C1-C6-methoden? Wat zijn de trends in de zogenaamde 'insider movements'?
www.ea.nl en *www.zendingsraad.nl*

3 oktober 2013
Platform missionaire training

De EZA en de NZR faciliteren samen het platform voor missionaire training. Het platform biedt allen die zich in Nederland met missionaire training bezighouden de gelegenheid om ervaring, kennis en inzichten uit te wisselen. Op 3 oktober 2013 van 13.30-16.30 uur is het centrale thema 'digitaal leren'. Margriet Muurling en Kees van der Wilden zullen een presentatie houden over digitale leeromgevingen voor de bijscholing zendingswerkers. Opgeven via *www.zendingsraad.nl/agenda.*

5 oktober 2013
Studiedag interculturele kerkplanting in de 21e eeuw

Deze studiedag is een samenwerking tussen International Church Plants (ICP), de EA en de Werkgemeenschap Missionaire Gemeenschapsvorming. Wat zijn de implicaties van crosscultureel denken voor evangelisatie, discipelschap, leiderschap en pastoraat in bestaande en nieuwe gemeenten in Nederland? Hoe ziet onze multiculturele context eruit en wat zijn de gevolgen daarvan voor gemeentestichting? Vertegenwoordigers van migrantenkerken geven vanuit niet-westers perspectief hun visie op intercultureel kerk-zijn en er is een keur aan workshops. Opgeven via *www.ea.nl/interculturele-kerkplanting*.

20 oktober 2013
Micha Zondag

'Ik hoor jullie klacht' is het thema van de komende Micha Zondag, met bijzondere aandacht voor armoede als gevolg van corruptie en uitbuiting. Het bijbelboek Jakobus laat in hoofdstuk 5 zien dat dit onrecht niet ongezien blijft bij de Heer. Micha Nederland biedt allerlei materiaal aan voor de liturgie, bijeenkomsten voor kinderen en achtergrondinformatie.
www.michanederland.nl

30 oktober – 8 november 2013
Tiende Assemblee Wereldraad van Kerken

Eens in de zeven jaar komt de Wereldraad van Kerken samen in een Assemblee. Dit jaar gebeurt dat voor de tiende keer, in Busan, Korea. De keuze voor dit gastland heeft te maken met de unieke bijdrage die Koreaanse kerken hebben geleverd aan zending en oecumene in de afgelopen decennia. Vanuit Nederland nemen ongeveer 23 mensen deel aan de Assemblee, samen met enkele Nederlandse 'observers'. Het thema 'God of Life,

Lead Us to Justice and Peace' zal centraal staan in de gebeden, bijbelstudies, oecumenische gesprekken en plenaire sessies. Voor het zendingsteam van de Wereldraad – de Commission for World Mission and Evangelism (CWME) – is het een bijzondere Assemblee, omdat de nieuwe verklaring over zending aan de vergadering zal worden voorgelegd. *www.oikoumene.org*

15 november 2013 Toerustingsdag Member Care Nederland

De jaarlijkse toerustingsdag van Member Care Nederland (MCNL) zal gaan over intieme relaties op het zendingsveld, met als een van de aspecten crossculturele relaties in de zending. De toerustingsdag is bedoeld voor medewerkers van zendingsorganisaties en voor hulpverleners die deel uitmaken van het MCNL-netwerk. Kerkelijk centrum De Brug in Amersfoort, van 10.00-16.00 uur. *www.membercare.nl*

22 november 2013 Nederlandse Zendingsraad over uitzending

De derde vergadering van deelnemende organisaties van de NZR in 2013 zal gaan over uitzending van personen. Verschillende zendingsorganisaties zijn zich aan het bezinnen op de rol van de zendingswerker in missionair werk wereldwijd, en krijgen hier gelegenheid tot uitwisseling en verdieping met het oog op het uitzendbeleid. Wat is de rol van zendingswerkers in relatie tot partnerkerken en missionaire projecten? Wat is het belang van een kerkelijke en een ambtelijke basis voor zendingswerkers? *www.zendingsraad.nl*

28 december 2013-2 januari 2014 Mission-Net

Met de titel 'Transforming our world' wil Mission-Net jonge mensen aanmoedigen Jezus na te volgen. Mission-Net is een tweejaarlijks Europees congres en een groeiende beweging onder christenen. Dit jaar organiseert Mission-Net rond de jaarwisseling 2013-2014 voor de derde keer een internationale conferentie waarin ontmoeting en een missionaire levensstijl centraal staan. Rond het thema 'Work in Progress' komen drieduizend jongeren tussen de zestien en dertig jaar samen in Offenburg, Duitsland. De jongeren komen uit vijftig Europese landen en worden tijdens de conferentie uitgedaagd om na te denken over de vraag wat het betekent om missionair te leven. Dit alles is ingebed in aanbidding, in het geloof dat God tijdens deze conferentie op uiteenlopende manieren zal spreken. Tijdens de conferentie zal door diverse internationale sprekers bijbelonderwijs worden gegeven, onder wie ds. Joel Edward – internationaal directeur Micha Campagne. Daarnaast is er een groot aanbod van thematische workshops die helpen vorm te geven aan een leven uit Jezus' genade, dichtbij of verder weg. Veel nationale en internationale (zendings)organisaties zullen met informatiestands aanwezig zijn. Wie zich voor 15 oktober aanmeldt, krijgt korting. *www.mission-net.org*

TussenRuimte 2013 | 4
Traditionele kerken en pinksterkerken in gesprek

'The revolution that was not supposed to happen.' Zo karakteriseerde David Martin, de nestor van pentecostale studies, ooit de houding van de traditionele kerken tegenover het explosief groeiende pinksterchristendom. De tijd waarin de traditionele kerken nog gemakkelijk voorbij konden gaan aan pinksterkerken is echter geweest. De oudere families van het christendom – de orthodoxie, het katholicisme en het protestantisme – zijn stuk voor stuk door het pentecostalisme beïnvloed. Van beide kanten is het gesprek gezocht. Op het theologische niveau zijn inmiddels intense dialogen gevoerd en in nieuwe oecumenische initiatieven, zoals het Global Christian Forum, zijn geloofsgesprekken op gang gekomen.

In het decembernummer van *TussenRuimte* staan ontmoetingen tussen traditionele en pinksterkerken centraal. Waar liggen de gevoelige punten in die ontmoetingen? Waar vinden traditionele christenen en pinksterchristenen elkaar? Welke punten komen niet aan de orde in gesprekken? Voor welke uitdagingen stellen pinksterchristenen de wereldkerk vandaag? Dit nummer zal extra aandacht schenken aan de Latijns-Amerikaanse context.